

A SZENTFÖLDI KEGYHELYEK

ÍRTA:

ZADRAVECZ ISTVÁN

Ha megkérdezném a jó keresztényt, mi a földi vágya, sóhajtván mondaná: látni a Szentföldet, csókkal illelgetni Krisztus lábanyomát. E vágy mindig élt a keresztény lélekben.

Mindszenty Gedeon lantján így zeng e vágy:

*Kelet felé szárnyal az én lelkem.
Oda hajtja vágyaim szellője —
Oda, hol a hajnalcsillag támad,
Virányidra Jézusom szent földje;
Hol a rózsza istenvértől pirul,
Szeretettől forró — meleg a lég,
Hol a harmat édes, tiszta manna ...
Ah Istenem, csak oda mehetnék! . . .*

*Nem tudom én, ne is kérdezzétek,
Hogy mit tennék tájkára érve?
Tán lehullnék szent porába mélyen,
Vagy az üdv tán felvinne az égbe!
Hiszen ott a porszem is egy-egy csillag
Századokra kiragyogó emlék...
Nem tudnám, hogy rálépjek-e vagy sem,
Ah Istenem, csak oda mehetnék! ...*

Ez a vágy rendeztetti a szakadatlan zarándoklásokat a Szentföldre, amelyektől úgy hullámzanak a Szentföld felé a világrészek népeinek gyermekei, mint a ringó tenger fodrai a szárazföld felé. E vágy most még erősebb, lüktetőbb, mert nagy szentföldi jubileum előtt állunk. Jézus Krisztus halálának tizenkilenc évszázados fordulója köszönt ránk, a drága véren megváltottakra ...

Munkánk e fejezetét a zarándoknak szánjuk. Ha elzarándokolhat

a vágyak földjére, úgy könyvünknek különösen ez a része legyen útmutatója, vezére; ha pedig csak lelke szállhat oda, úgymint meg tudjon pihenni a szentelt sziklákon, el tudjon ringani a tengereken, le tudjon borulni a szent titkok homályos barlangjaiban.

És mivel a lehetőség szerint minden kegyhelyet be akarunk mutatni, nagyon rövideknek és tömöreknek kell lennünk, — ami miatt egyáltalán nem tesszük feleslegessé a sok és szép szentföldi útleírást és kalauzt. A kegyhely rövid bemutatása végén minden esetben ráutalunk a Szentírás ama részére, mely leírja a hellyel kapcsolatos szent eseményt, amelytől a hely kegyeletét és szentségét kapta ... A kegyhely meglátogatása alkalmából e szentírási részletek okvetlenül átolvasandók! Kiváló költőink engedelmével, az egyes kegyhelyek ismertetése végére helyeztem szépséges költeményeiket, így a legméltóbb helyre kerülnek azok...

A világ legszentebb kegyhelyei, a legjavarészt Palesztinának gyöngyei, mert az Üdvözítő áldott élete és működése majdnem kizárólag e helyütt folyt le. Emezek ismertetésén felül azonban tekintettel óhajtunk lenni ama néhány kegyhelyre is, mely a Szentfölddel kapcsolatban Palesztinán kívül fekszik.

Palesztinai szentélyek.

A földrajz három hatalmas részre osztja Palesztinát: Judeára, Szamariára és Galileára. Ez a fölosztás Jézus Krisztus működése idején, tehát kegyhelyeink keletkezése napjaiban már megvolt, amiért is ennek alapján, egész jogosan, három csoportba oszthatjuk Palesztina kegyhelyeit: júdeai, szamariai és galileai csoportba.

A) Júdeai kegyhelyek.

Júdea, Jeruzsálem város központjával, Palesztina déli nagy részét foglalja el. Kegyhelyei:

I. Jeruzsálem (arabul: El Kuds).

Jeruzsálem önmagában is egy nagy kegy hely. Hisz minden időben főszínpadja volt a szent történelemnek. Emiatt „szent város”-nak is nevezi az Ó- és Új-Szövetség egyaránt. Sőt a túlvilági boldog és örök lakásunkat is róla mintázza, nevezi el: mennyei Jeruzsálemnek. Nagyon természetes, hogy mindez Jézus csodái, tana és vére által megszentelt Jeruzsálemnek szól, nem pedig az anyag-Jeruzsálemnek, amely sajnos, a keleti városok sok-sok ízléstelenségeinek, mosdatlanságának a netovábbja! Három-négy méter szélességű

uccákon hömpölyög az arab nép. Ruhája rongyos és mocskos. Arca mosdatlan, gondozatlan. Majd kilencven százalékban betegszemű, amely gennyedzik, vagy csak a szem üregei vannak meg. Az anyák karjain, vagy a falra akasztott tarisznyákban mocskos csecsemők, amelyeken a legyek százezrei élőködnek. És nem szabad elkergetni őket, nem szabad megmosni a gyereket, mert a csinosnak, a tisztának feltétlenül megárt az igézet... Az emberekkel vegyest jönnek-mennek a kis számárkák, meg a hatalmas tevék. Nem egyszer a teve hasa alatt bújhatsz át, hogy tovább mehess. Az arab nők, s a lefátyolozott gyászruhájú török nők, járnak-mennek, mint akiknek céljuk van, de a férfiak jórésze a falhoz ül, vagy a boltkapuba és szívja gondtalanul a nargilos, vízcsutorás pipáját, vagy kockát játszik. A boltok ajtain kecskehúsok lógnak, s az ételek, gyümölcsök, zöldségek száz szagával vegyül össze!... A házak öregek, piszkosak. Az uccakövezet egyenetlen, kiálló, jó tyúkszemtiprós és síkos. Sokan törték már el lábukat, s estükben kezüket Jeruzsálem uccáin... Sohse járj testtel Jeruzsálemben, vagy egyéb kegyhelyeken — mert nagyon nagyot fogsz csalódní. Lélekkel járj itt és egyebütt, s Jézus közelsége elbűvöl. (Apocalypsis. XXI. 10—27.)

1. A Szentsír. — Golgota.

Csúnya uccák és értéktelen ócska házak tengere közt fekszik a világ legszentebb helye: a Golgota és a Szentsír. Feléje jövet, egyáltalán nem látszik. Ha ügyyel-bajjal átvergődtünk a bazáros zshivajon, egyszerre előterén találjuk magunkat.

Előtér. 17 m széles és 25 m hosszú terület ez, elég rossz kövezettel. Egynéhány oszlopcsonk hirdeti a régi, keresztes-atrrium szépségét. Az előtér jobb- és baloldalán görög és örmény kápolnák állanak, s ugyancsak szakadár kolostorokhoz bejáratok.

Facciata. A bazilika arca szintén a régi üde szépség hervadt, fonnyadt benyomását teszi. A keresztes művészetnek a remeke volt, párkányaival, díszítéseivel, reliefjeivel s díszoszlopaival. Ma megrendítő pusztulás vigyorog le róla. Jobboldalt lépcsőfeljáró az úgynevezett „Frank kápolna”-hoz, mely a bazilika arculatánál valamivel jobban őrizte meg stílusának gyönyörűségeit. Közvetlen a bejárat jobbán egy vasrácsos védő alatt, a nagy keresztes lovagnak, III. Henrik angol király nevelőjének: Aubigny Fülöpnek a sír- emlékéét láthatjuk, ki 1228-ban jött a Szentföldre II. Frigyes kíséretében. Azért is érdemel különös figyelmet e síremlék, mert egyetlen latin emlék, amely fennmaradt ama barbár pusztításból, amelyről később beszélék.

A *bazilika*. Kétség nem fér hozzá, hogy a bazilika eredeti és történelmi helyen áll. örökös és makacs hagyomány bizonyítja ezt. Keleten pedig ez nagy szó, mert nekünk fogalmunk sincs arról a makacsságról, mellyel a keletiek őrzik atyáik hagyományait. És a tudomány, az ásatások, rendszerint csak megerősítették e hagyományokat.

Hadrian császár ép azért, mivel a keresztények e helyet kegyelettel őrizték, hogy nyoma vesszen, törmelékekkel tömte be 135-ben. Majd Jupiter és Vénus tiszteletére ligeteket szentelt a néhány száz méternyi térségen. Szent Ilonának két századdal később, csak az volt a munkája, hogy elhordatta a ligeteket s a törmeléket, s a szent hely egész eredetiségében előtte állt. Fia Nagy Konstantin pedig a megtisztított helyre „a világ legcsodálatosabb helyéhez méltó” szent emlékeket emeltetett, melyek egymástól alig néhány lépésnyire állottak. A keresztieseknek az a tervük támadt, hogy e sok (majdnem egy helyen álló) szentélyt egy födél alá vegyék. Jourdin mester meg is oldotta a tervet 1149-ben. Bazilikája, mely sok templomot zár magába, változtatással bár, de a mai napig fennáll. Nem az ő, hanem a későbbi görög ízléstelenség rovására Írandó, hogy e hatalmas bazilika egyáltalán át nem tekinthető, sőt valóságos zürzavarnak a netovábbja.

Két kapun történt az eredeti bejárás, melyek egyike most befalazottan áll.

Belépve a nagy ajtón, mingyárt balra, egy szoba nagyságú emelvényes helyet látunk, tele szőnyegekkel leborított heverőkkel. Ez a török őrsegeknek a helye. Sajnos, a török uralom bukása dacára, itt hever továbbra is az őrség. Igaz, hogy pusztá jelenléte sok veszedésnek, sőt vérontásnak is elejét veszi, amelyre nagyon hajlandók itt a felekezeti szenvedélyek, esztétikai szempontokból azonban bántó e jelenlét. A templom kulcsát ők őrzik. Estefelé becsukják a templomot s reggel csak díjazás ellenében nyitják ki. A kinyitásért 10 piaszt (2—3 pengő) kell fizetni. Ez összeget az a felekezet fizeti, amelyiknek érdeke, hogy az ajtó kinyíljon. Természetes, hogy legtöbbször a franciskánusok fizetik.

Jourdin mester tervei szerint, innen oldalt kellene meglátni a bazilikát s a hatás olyan volna, mint amikor egy nagy kupolájú, világos templomba a kereszthajó egyik oldalán lépünk be. E hatás azonban teljesen el van sikkasztva. Egy nagy kormos fal mered felénk. Jobbra-balra a fal mentén sötét folyosószerűség. Előttünk pedig valami szokatlan alkotmány, körülrakva nagy gyertyatartókkal és gyertyákkal, körülaggatva lámpákkal. Egy hosszúkas, téglányszerű, vörös márványlapot vesz körül mindez.

„Petra unctionis.”

A megkenés helye ez. A keresztről levett Jézust ide fektették, itt balzsamozták be, s innen vitték a sírba. A vörösös márványlap az eredeti sziklát fedi, hol ez történt. Itt borul le először a jámbor zarándok, hogy csókkal illesse a fedőlapot. (János XIX. 38—40.)

A szent asszonyok követől jobbra egy pár lépéssel belépünk egy hatalmas, 18 pilléres, 18 árkados karzattal ellátott kupolában végződő, világos, kerek helyre, amelynek neve „Rotonda”. Közepén, a kupola alatt áll a Szentsír, minden szentföldi zarándoklás főcélja.

Görögök emelték 1810-ben. A homloka orosz cári koronára emlékeztet. Mint építésmű nem számíthat besorozásra a remekművek közé, sőt alig éri meg a közepes értéket. Előtte a katolikusok, görögök és örmények gyertyái és lámpái. Belseje két részre oszlik: előrésze, amelynek neve *Angyalok kápolnája* és a benső részre, a tulajdonképpeni *Szentsírra*. Az angyalok kápolnája, a Szentsír előcsarnoka. Itt ült az angyal, ki elhengerítette a követ a sír szájától. A kápolna közepén egy díszoszlopra vagy virágtartóra emlékeztető alkotmány áll, mely egy töredékét tartalmazza az angyal által elhengerített kőnek. Az angyalok kápolnájából csak térden csúszva, vagy mélyen meghajolva jutunk a Szentsírhoz, a nagyon alacsony és szűk nyíláson. Három-négy embernél több nem fér ide. A szent sziklaüreg elül is, meg felül is fehér mű-bevágású márványlappal van borítva. Maga az eredeti szikla e miatt nem látszik. Hiteles feljegyzések szerint e márványlap alatt eredeti szikla van, homorúan kivésve. Ide temették Jézust... Innen támadt fel dicsőségesen.

Centiméter pontossággal van megjelölve a felekezetek birtokhelye a Szentsíron. A balsarok a ferenceseké. (A falra illesztett gyönyörű ezüst feltámadási dombormű díszíti e felírással: „Ecce locus, ubi posuemnt Eum.”) A közepe a görögöké (a falon nagy, elég gyatra feltámadt Krisztus festmény, piszkos művirágokkal, értéktelen gyertyatartókkal és lelógó velummal). A jobbsarok az örményeké. (Itt is egy feltámadási kép, értéktelen olajnyomatban, ócska aranyozott rájában, gondozatlan több miegymással.)

És mégis, ez a világ legszentebb kegyhelye. (Máté XXVII. 59—66. és XXVIII. 1—15.)

Kopt kápolna. A Szentsírból kijövet, ha folytatjuk utunkat, az épület végén egy kis kápolnát találunk. A koptok igénytelen, szegényes, s a helyhez méltatlan kinézésű kápolnája ez.

Arimatheai József sírja. Innen rézsútosan két pillér közé menve, egy kis sötét helyre érünk. Gyertyát gyújtva mehetünk csak tovább balra, a jakobiták kápolnájába, mely még az előbb említett koptoké-

nál is elhanyagoltabb. Balkéz felől, néhány lépcsőn lemenve, sírboltba érünk. A sziklafalból több sírűreg tátong. A hagyomány szerint ide temették Arimatheai Józsefet, miután az előre elkészített sírját Jézusnak bocsátotta át.

Mária Magdolna kápolnája. Arimatheai József sírjától kijövet, balra folytatjuk utunkat a Szentsír oldalán. Fordulóhoz érve, vele szemközti falhoz építve oltárt találunk. Itt történt Mária Magdolna és a feltámadt Jézus bájos találkozása. (János XX. n—18.)

Kizárólag a franciskánusoké e hely. Az oltárral szemben vannak felállítva a gyóntatószékek. Úgy gyónni mint itt, talán sehol a föld hátán nem lehet...

Szűz Anya kápolnája. Magdolna kápolnájától balra, néhány lépcsőn felmenve, belépünk a Szűz Anya kápolnájába. A szent hagyomány szerint a feltámadt Jézus mindenekelőtt édesanyjának jelent meg, hogy kárpótolja a kiállott anyai fájdalomért. E szent öröm emlékét Őrzi e kápolna, melynek oltárképe hűségesen tükrözteti vissza a megjelenést. Az oltár jobbán egy kisebbszerű mellékoltár áll, amelyen a vesszőztetés oszlopának egy nagy darabja van elhelyezve. Vasrác mögött tartják e szent oszlopot. Kérésre szívesen megmutatják a zarándoknak. Egyébként egy pálca áll az oltárka oldalán, s a járatosak úgy tisztelik az ereklyét, hogy e pálcával a vasrácson keresztül érintik azt, majd megcsókolják a pálca végét. A főoltár baloldalán szintén egy oltárszerűség áll, több ereklyével. E kápolna különben egészen a mi érzelmeink szerinti. Kizárólag franciskánusoké. Érzik benne a tömjénillat! Itt őrzik a legméltóságosabb Oltáriszentséget, s itt végzik a jó Atyák a kórust.

Sekrestye — kolostor. Szűz Anyánk csinos kápolnájából kijövet, balra egy ajtón át a ferencesek sekrestyéjébe lépünk, s innen a kolostorba. A sekrestyében megtekinthetjük Bouillon Gottfried kardját és sarkantyúit, amelyekkel ma is avatja a szentföldi lovagokat a rend nagymestere, Jeruzsálem mindenkori latin pátriárkája. A kolostor pedig csodálatos különlegesség. Sziklába vágott cellácskák, amelyek azelőtt a levegőt is a bazilikából kapták, mert semmiféle kijárójuk nincs az uccára. Egyetlen be-és kijárójuk a bazilikán keresztül a templom főkapuja, amelyet a török őriz, nyit és csuk. E borzasztó és egészségtelen helyen mégis századok óta laknak a szerzetesek s őrzik a Szentsírt, végzik az éjféli zsolozsmát. Egyik-másik szerzetes egyhuzamban 35—40 esztendőt is töltött ablaktalan cellácskájában, amelyekről I. Ferenc József megjegyezte, hogy rosszabbak az Ő gonosztevői börtöneinél. Nagy jótevőjeként tiszteli e kolostor I. Ferenc József apostoli királyunkat, ki meglátogatva e helyet 1869-ben, nagy bőkezűséggel megvette a kolostor fölött

álló török istállókat. Ezután falakat törve, sziklákat repesztve, felülről levegőhöz, friss levegőhöz juttatta őket. Óriási előny ez, bár még mindig szorosán körül vannak bástyázva török házakkal, s útjuk uccára ma sincs.

Apostoli királyunk e bőkezűségét és nagylelkűségét az ebédlőben elhelyezett fehér márványtábla hirdeti. Egyébként ide iktathatom, hogy öreg királyunk a Szentföld legkiválóbb jótevője volt. Alig van szent hely, alig történt valami építkezés, amelyhez hozzá ne járult volna királyi összegekkel. Hálából mindezért, a szentföldi barátok évenként egy kosár jaffai narancsot küldtek neki. A nagy uralkodó mindig nagy szeretettel fogadta a küldeményt hozó barát-követséget ...

Krisztus börtöne. A kolostorból, a sekrestyén át visszajövet, folytassuk utunkat a fal mentén, s oszlopok közt. Egyenesen egy fülkébe érünk. Krisztus börtöne-kápolna ez. A görögök tulajdona. A hagyomány szerint ide lökték Jézust, míg fönt a Golgotán mindent elkészítettek keresztrefeszítéséhez.

Ezután még két, igazán semmitmondó kápolnát látunk: *Szent Longinus* tiszteletére (ő nyitotta meg lándzsájával Krisztus oldalát) és a *Ruhaelosztás* emlékének szentelt kápolnát.

Szent Ilona temploma. Az említett kis kápolnácska után 29 fok lépcsőn kell lemenni és egy elég nagy, hat monolit oszlopon nyugvó, kupolában végződő templomba érünk. Szent Ilona tiszteletére szentelt templom ez. E szent asszony méltán foglal oltárt e szentélyek sokaságában, hisz ő tisztította meg e helyet Hadrián szentségtörésétől, az ő fia építette fel e helyen az első nagyszerű templomot. Azonban a nagy, szent és bőkezű császárnéhoz, ki vagyonokat költött a szenthelyekre, egyáltalán nem illő ez a templom, örményeké és siralmas állapotban van. Oltára csupasz, dísztelen., Falai ütökopottak ... Levezető lépcsői és kövezete egyszerűen óvatosságra int, hogy lábtörést ne kapjunk... A kupoláján keresztül, esős időben behatol a víz ... Az ablakok töröttek, amelyeken keresztül vígan röpködnek ki-be a zajongó verebek... Szomorú, nagyon szomorú hely!

Szent kereszt feltalálásának a kápolnája. Szent Ilona templomának jobboldalán ismét 13 fok lépcső vezet le a mélységbe. Ezek aztán a kopott lépcsők! Évszázadok millió zarándokai koptatták el azokat lábbal-térddel. Itt találta meg Szent Ilona a legdrágább ereklyét, a szent keresztet. A zsidó törvény szerint ugyanis nemcsak a kivégzettek testét kellett naplemente előtt eltakarítani, hanem a kivégzés eszközeit is. Ellenkező esetben tisztátalan lenne még az is, aki megnézi azokat. Sőt nyolc napig tisztátalanná lenne, aki érinti

azokat. Arimatheai József elvitte a szent testet, a kivégzés eszközeit pedig valószínűleg a poroszlók tüntették el, úgy hogy a kivégzéshez közellévő ciszternába hajították azokat s tetejükbe törmeléket szórtak.

Szent Ilona, ismerve a zsidó szokást, közel a kivégzés helyéhez kerestette a szent keresztet, s e helyen meg is találta mind a hármát. Tudjuk, hogy Jézus keresztjét a latrokétól csoda különböztette meg, mivel érintésére egy haldokló rögtön meggyógyult, s egy halott föl-támadt. E szűk, kis, alaktalan sziklabarlang a ferencesek tulajdona. Szép márványoltárán Szent Ilona bronzszobra áll, amint ölelve tartja a szent keresztet. E szép szobrot Miksa főherceg, a későbbi szerencsétlen mexikói császár, I. Ferenc József apostoli királyunk öccse, adományozta és állíttatta ide.

A gúnyolódás kápolnája. Szent Ilona templomán át és lépcsőin föl, visszatérve a bazilika körfalához, mindjárt egy kis kápolnára akadunk. Ez a gúnyolódás helye. Itt gúnyolódtak a Megváltón a gonoszok. Tövisszorosú kápolnájának is nevezik e helyet, mert ősi időben itt őrizték, tisztelték a szent koronát, mely ma már egy-két tövist leszámítva, eltűnt.

Golgota.

Csak néhány lépés a gúnyolódások kápolnájától és a sötét folyosó-szerű helyből és a „petra unctionis” elé értünk. Itt tulajdonképpen a Golgota hegy tövében állunk. Balkéz felől nagyon meredek és síkos, 18 fokú lépcsőn felmegyünk s felértünk a Hegyre, amelyen leját-szódott az isteni tragédia, ahol ömlött üdvösségünk vére...

Elég tágas kápolna áll itt a Kálvária tetején. A kápolnát a középén álló két nagy pillér egyenlő két részre osztja: a jobboldali rész a ferencieké, a balrész a görögöké. A katolikus rész falában egy rácsos ablak áll, amelyen keresztül a frank kápolnába láthatunk. Régente, a kápolnán át, erre jártak fel a Golgotára.

Három oltár áll a szentély végén, kettő a katolikus, egy a görögök kezén. Egy vonalban állanak ez oltárok.

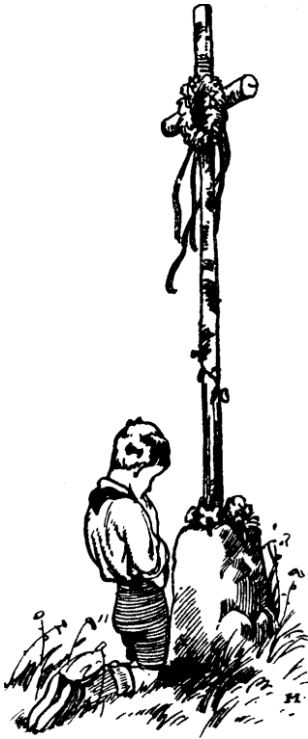
Keresztrefeszítés oltára. A katolikusok jobbszélső oltára.

A Fájdalmas Szűz oltára. A középén. Elég szűk oltár, ama helyen, ahol a Fájdalmas Anya állott a kereszt alatt, majd ölebe fogadta meghalt Fiát.

A balszélső, a *Kereszt felállításának s Jézus halálának oltára* (görög). Itt halt meg Krisztus. Az oltár alatt mély gödör, amelyben a keresztfa állott; Az oltár jobbán egy hosszúkás érclap, amelyet ha félrecsúsztatunk, meglátjuk a sziklák repedését, mely az Üdvözítő halálakor történt.

E homályos helyen, a gyertyák titokzatosan lobogó lángjai mellett halld, mi történt itt. (Máté XXVII. 33—56. és Ján. XIX.

25—27.)

S Í R Ó T E S T V É R N E K

*Testvér, én érzem, a lelked remeg,
Pillád nehéz, nagy könnyek égetik.*

— *Testvér, melletted áll a Krisztus.
Testvér, töröld le könnyeid.*

*Nehéz, nehéz, fojtó a fájdalom,
Ráül a szívre, mint az éj sötétje.
Búsan, bágyadtan, elapadtan:
Testvér, nézz föl a fényes égre.*

*Csaló a könnycsepp. Hazug a halál.
Látom a lángját egy nagy fényességnek.
A szeretet nagyobb, mint a halál,
A szeretet az élet, élet.*

A fájdalom óriás titka ez:

Isten csókol meg, ha a lelkünk reszket.

— *Testvér, melletted áll a Krisztus.
Testvér, csókold meg a keresztet.*

Sik Sándor.

Ádám-kápolna. A Golgotára kettős feljárat szolgál. Görög és katolikus oldalon. Akármelyik lépcsőn jövünk hát le, befordulunk egy nyíláson, mely egy barlangszerű kápolnába vezet, mely éppen a Golgota alatt áll. Ez Ádám kápolnája. A hagyomány szerint ide volt eltemetve Ádám, s midőn Krisztus halálakor a sziklák megrepedtek, a hasadékon át lefolyó jézusi vér Ádám koponyájára hullott. (Innen a szokás, a keresztfa tövébe koponyát festeni.) A hosszúkás barlang végén, az oltár mögött, vasráccsal védett helyen, nagyon jól látszik a sziklarepedés, mely a fölöttinek, a kálváriái görög oltár oldalán látottnak a folytatása. E kápolna a görögöké. Régen a jeruzsálemi királyok temetkezési helye volt. Kápolnába lépve jobbra és balra egy-egy kőpadot láthatunk. Jobboldalt Bouillon Gottfried (f 1100), baloldalt I. Balduin († 1113) aludta örök álmát.

A Szentsír és Golgota szentélyeit, 1240 óta, Saffedino szultán írott fermánja erejével, a ferencesek bírták egyedül. Idővel e bir-

toklást még több okmány szentesítette. Mindezek dacára, jelenleg csak egész kis része van a ferencesek kezén, s a bazilika többi nagy része a görögök kezére jutott. A török pénzhétség és az orosz propagandapénz tette ezt 1808-ban. Ez évben keletkezett nagy tűzvész után ugyanis a ferencesek képtelenek voltak az építkezésre, amire a török kormány, orosz aranyakon megvásárolva, írásos engedélyt adott a görögöknek az építkezésre. Így vették birtokba a helyet a görögök s megkezdték a tűzvész utáni restaurációt. Egy tudatlan kőművesmester, a görög papok tervei alapján látott a munkához, s adta a gyönyörű kereszt-korbelti bazilikának a mai szörnyű képét. A kupolát felemelte, de úgy, hogy rövidesen rá bedüléssel fenyegetett s újítni kellett. A csinos Szentsír kápolnát lebontotta, s a jelenlegi, orosz cári koronást emelte helyébe, teleírkálva görög szövegekkel. A kórust köröskörül befalazta, s így külön templomot csinált ott. De ezzel aztán teljesen tönkre is tette a bazilikát! Emiatt sötét folyosó az egész, s áttekinthetlen. Kőrútunkban e körülfalazott kórust kerülgettük. Így jutottak a görögök majd az egész bazilika birtokába, testvéries részt engedve az örményeknek. A latinok meghálát adhattak az Istennek, hogy egyáltalán megmaradhettek a bazilikában. De a legfájóbb barbarizmus, amit ekkor a görögök elkövettek, az volt, hogy minden latin vonatkozású és feliratú dolgot elpusztítottak. Latin gyűlöletük nem kegyelmezett a jeruzsálemi királyok márványlapjainak, sőt hamvainak sem. A sírlapokat porrázúzták, a királyi hamvakat pedig egyszerűen szélnek szórták. A bejáratnál lévő síremlék csak azért menekült meg, mert egy török kőpad állt fölötte. Bouillon Gottfried királyi síremlékén a következő felirat állt:

Hic jacet inclitus Dux Godefridus Buillon

Qui totam istam terram acquisivit cultui Christiano,

Cujus anima regnet cum Christo. Ámen.

Hogy a Szentírás jóslata: „és az Ő sírja dicsőséges lészen” lélekben beteljesüljön, a jó ferencesek naponként áhítatos körmenetben járják a bazilikában levő kegyhelyeket. Hetenként egyszer, pénteken délután pedig azt az utat, melyet Jézus tett meg kereszttel a vállán Pilátus udvarából a Golgotára. Ez ájtatos körmeneteikhez a zarándokok is csatlakoznak, sőt a Jeruzsálemben élő néhány száz katolikus életprogramjának tudja a péntek délutáni keresztútjárását. A kegyelet szigorúan őrzi ez útvonal emlékét, melyet „Via Crucis” = Keresztút, vagy „Via Dolorosa” = fájdalmas útnak nevez. Dacára a sok mindennek, nagyon nagy hatással van a hívő keresztényre e nagy keresztút megjárása... ott, hol maga az Üdvözítő járta azt, örök példaadásnak... Emberáradat, zshivaj veszi

körül, vagy hideg nemtörődömség csapja meg a lelkét — de az ő szíve tele van érzéssel, a stációk megrendítő meditációjával.. .

Poros, piszkos az ucca, de ő letérdel s szeméből nem egyszer gördül ki a hitnek s szeretetnek drága könnye ... (János XVIII. 28—40. és XIX. 1—16.)

A kegyteljes keresztút mentén álló kegyhelyek:

Flagellatio, a megkorbácsolás ferencesek kolostora, a kétszeres kápolnával. A jobboldali a megostorozás, a baloldali a keresztfelvétel emlékére. A hely történelmi. E hely volt a lithostrotos, amelynek ősi, rovatkás és malomjátékos kövei képezik mai napiglan a kápolnák padozatát.

Ecce homo-ív, mely belenyúl a Sión leányai templomába, s ott a főoltárral kombinálva, gyönyörű kiképzést kap. E női zárda alsó folyosói is lithostrotosi kövekkel vannak borítva.

2. Coenaculum. (Utolsó vacsora helye.)

Akár a jaffai kapun (Bab el Khalil) lépünk ki az ősi falakon és a Dávid tornyának nevezett fellegvárszerű romok mellett a fal mentén haladunk, majd balra kanyarodva a sírok közt egy pillanatra méltatjuk *Kaifás házd-t₃*, ahol ma örmény kolostor áll, Szent Péter tiszteletére épült templommal, melynek legfőbb ereklyéje az oltár falába épített nagy darab kő, amabból, mely Krisztus sírját zárta (Máté XXVI. 57—75.), — akár pedig Sión vagy Dávid kapuján (Bab el Nebi Daud) át lépünk ki a városból, a Sion-hegyre érünk. A kaputól balra *Gallicantus*- (kakaskukorékolás) szentély áll. Francia assumptionista atyák birtoka. Midőn Péter önmagára döbbsent a Kaifás udvarában elkövetett Krisztustagadás miatt, kifutott onnan és „keservesen síra”. Ide futott egy barlangba zokogni, sírni. E barlang fölött gyönyörű templom épült a közelben történt szörnyű Krisztus elítélés emlékére: *Jesus Judex* — Jézus Bíró tiszteletére... Sok szent emléket őriz e hely. Nem utolsó ezek közt a templom és a városfal közt látható törött-kopott, sziklába vájt lepcsőzet, mely lefelé egyenesen a Siloe tavához vezet.

Ha követnők ez útirányt, a következő emlékekkel találkozunk:

Natatoria Siloe. Siloe tava. Régen szép templom állt itt, most török minaret. A víz még bőven folyik. Itt történt a vakon született meggyógyítása. (Ján. IX. 1—41.)

Hitnon völgye. Gyehenna. Silóétól tovább. Molochnak itt áldozták fel gyermekeiket a pogányságba süllyedt zsidók. Különb minden időkbén szemétlerakodó és égető hely. Tipikus jelképe a pokolnak — Gyehennának.

Haceldama. A Hinnon völgy baloldalán. Ez a Júdás-pénzen megvett fazekas-telek!

Kefr Siloan. A völgytől jól látható, dombon épült helység, szembetűnő hosszú fehér épülettel. Ez a bélpoklosok tanyája.

E rémes betegség itt keleten még mindig pusztít. Az angol kormány teljes elzárásra kényszeríti a fertőzötteket, míg a török uralom alatt szabad volt nekik egész a városkapuig jönni és koldulni. Különbelen e rémes betegség nem ragad a levegőn keresztül, hanem csak a közvetlen érintkezéssel, különösen pedig házassággal terjed. A helység közepétájt egy hatalmas kiugró sziklalap áll. Ez a *Zohelet*. E tájék két bűnös lázadásnak a színhelye volt. Itt szőtte gonosz terveit atyja, Dávid király ellen Absalon (Kir. II. k. 17.); s itt akarta magát királlyá kiáltatni atyjával, Dáviddal szemben Adonias. (Királyok III. könyve. I. 5—53.)

De térjünk vissza a Gallicantusi lépcsőre. E lépcsőt gyakran használták az apostolok, sőt az Üdvözítő is. Amidőn elküldötte Jézus apostolait elkészíteni a húsvétot (Márk XIV. 13—16.), e lépcsőkön jutottak a vizet vivő nyomába, a Coenaculumba ...

Az utolsó vacsora terme! Az Isteni Gondviselés csodálatosan őrködött e legszentebb hely fölött. A jeruzsálemi pusztulásban megvédte azzal, hogy Titus e tájra szállásolta a X. légiót, ami miatt e vidék nem ítéltetett lerombolásra. Csak így magyarázható meg, hogy az evangéliumi alsó és felső terem napjainkig szinte sértetlenül megmaradt.

Itt történtek az Úr halála előtti és utáni nagy események. A lábmosás, a főpapi oktatás és imádság, az utolsó vacsora, az Oltári-szentség rendelése: Ján. XIII., Máté XXVI. 26—29. A Szentlélek eljövetele: Apóst. Cselek. II. 1—4. — Mátyás apostollá választása: Apóst. Cselek. II. 13—26. — Első zsinat: Apóst. Cselek. XV. 4—30.... stb. stb.

Szent hely! Ha valahol, úgy itt nagyon óhajt megpihenni a zarándok lelke ... A nagy, félhomályos márványbazilikában ... arany tabernaculum előtt... a gyertyák örökös lángjai közt székelő, tömjénillattal körülímádot Fehér Kenyér irtalmas trónja zsámo-lyánál ...

Sajnos, a Coenaculum a kereszténység legmeggyalázottabb helye! A nagy kétszáz ember befogadására alkalmas, boltíves, támoszlopos terem jelenleg török mecset. Környéke? A régi franciskánus zárda romhalmaz ... Bűzös, mocskos török háremek rácsai gúnyolják az örökimádás keresztény kórusainak rácsait...

A ferencesek már 1219-ben itt laktak. 1333-ban Róbert, Sicilia királya nagy pénzen megvásárolta az egyiptomi szultántól az egész

környéket és nagy zárdát épített nekik. Mindezt jóváhagyóan megerősítette 1342-ben VI. Kelemen pápa.

Miután azonban a zsidó rabbi Benjámín da Tudela minden alap nélkül ráfogta a Coenaculumra, hogy rejti Dávid király sírját — úgy a zsidók, mint a törökök mindent megtettek, hogy a kegyhelyről elűzessenek a frank-kutyák. A többszöri elűzetésnek vérrel és pénzzel álltak ellen a barátok, míg végre 1551 június 2-án kiadott szultáni fermán örökre elkergette őket. A jogos tulajdonosok sóhaja és könnye az egyetlen évszázados tiltakozás az égbekiáltó jogtalanság és a legszentebb hely meggyalázása ellen...

3. Dormitio. (Elszenderülés.)

Szűz Anyánk elhalálzásának helye ez a kegyhely. Egészen közel áll az előbb leírt szomorú kegyhelyhez. Ugyanis a legősibb keresztények nagy előszeretettel telepedtek le a Coenaculum táján. A Boldogságos Szűz is e lelki kényszernek engedve, nem a Gecsemáné birtokán lakott, hanem e szentély közelében. Itt is hunyta le boldog örökkévalóságra, földi szemeit.

Amilyen meggyalázott a Coenaculum, oly diadalmas és méltó a Dormitio kegyhelye.

1898-ban II. Vilmos német császár megvásárolta e helyet és környékét, azt a német katolikusok Szentföldi Társaságának adományozta. A Társaság nagystilú bazilikát emelt e helyen, mely tornyával uralja egész Jeruzsálemet. Német bencésekre bízta a kegyhely őrzését. XI. Pius pápa 1926-ban apátsággá tette: „Abbas Dormitionis B. M. Virginis” címmel.

4. Szent Anna.

A fájdalmas úton álló Flagellatio kolostortól egy kevéssé feljebb, az ucca baloldalán áll a fehér atyák szép nagy területe, mely sok szent emléket összpontosít.

A terület közepén szép nagy templom áll Sz. Anna tiszteletére. A templom alatti barlang a hagyomány szerint Joachim és Anna háza volt, ahol *született a Boldogságos Szűz*. Alig néhány évtizede jutott e hely újból a kereszténység kezére.

Addig, századokon keresztül török kézen volt, s csak egyszer kétszer egy évben — tekintélyes pénzek lefizetése mellett — jöhettek ide a ferencesek misézni. Akkor is csak egy mellékablakon bújhattak be a barlangba. A jelenlegi lépcsőlejárát jobbján még látható a régi bebújó-ablaknyílás ...

E szép templommal szemben, óriási költséggel, tudományos ásatásokat végeztek a fehér atyák. Az eredmény csodálatos volt. Sajnos, hogy pénzhiány miatt ez ásatások nagyon lassan haladnak . . . Felfedték tizenhat méterrel a templom szintje alatt a Bethesdát (Betsaida), vagyis a Probatica piscinát. Ha vigyázva, a romok közt az ősrégi lépcsőkön lemegyünk, elénk tárul a nagy medence, melyben még ma is vígan úszkálnak az apró halak. (János V. 1—9.)

SZŰZ MÁRIA SZÜLETÉSE

*A háztetőn, zsoltárban elmerülve.
Dúlt férfi áll. Szorongva néz a holdra.
Csillámlik a Holttenger messze fodra.
Felharsan egy-egy pásztor méla tülke.*

*A házban sáfrányfényű mécs világol.
Jós-asszonyok figyelnek a nagy ágyra,
Hol Anna asszony fájdalom közt várja
Egyetlen magzatát az éjszakától.*

*A nagy hegyek térdelnek és figyelnek.
Imát susog mindenki: agg s a gyermek.
Néma a nagy karámok tulka, ökre.*

*És ím a Hold, mint ezüst csipkebölcső,
Angyalsereg közt lángragyúlva följő,
Benn Isten lányát most hozzák a földre.*

Harsányi Lajos

5. Szent István első vértanú megkövezésének a helye.

Szent Anna kegyhelyétől tovább haladva, a várost Szent István kapun át elhagyva, szemünk elé tárul az egész Olajfák hegye a Cidron-patak mély ágyával.

A Cidron-patakban hiába keresünk lágyan csobogó, vagy zuhogva rohanó vizet. Nincs ugyan abban egy csöpp sem, de nem is szokott lenni, legfeljebb a nagy és bővizű záporok idején szalad le rajta a hegyekről lefutó esővíz. Ezt jelenti különben a „torrens” (trans torrentem Cedron), amilyenekből igen sok van Palesztinában.

Szent István vértanúsága.

Nagyon rövid utat téve, megint erős útkanyarodáshoz érünk. Az útszélen, a kanyarodónál, egy görög templomot találunk. Itt tisztelik az első vértanút, Szent István megköveztetésének a helyét. A templomban megragadva, s a Porta Speciosán (mely innen szépen látszik) kihurcolva, a lépcsőkön le a Cedron-völgybe hozták, s itt agyonkövezték. E szentély előtt jobbra még láthatók a sziklába vágott lépcsők. Ezen hozták le Istvánt. És teljesen bizonyos, hogy e lépcsőkön nagyon gyakran járt föl-le az Úr Jézus is. A buzgó zarándok nem is röstel leborulni, s csókjával illetni itt Üdvözítője lábnyomát. Lehet, hogy e lépcsőkön ült a kis Saul, őrizve a kövezők ruháit. (Apostolok cselekedetei VI. 8—15. és VII. 51—60.)

Ez tehát Szent István vértanúságának a helye. Temetésének a helye a Damas (Bab el Amud) kapun túl van, ahova már Eudoxia császárné építtetett nagy bazilikát és kolostort. Ennek romjain építettek új, gyönyörű templomot Szent István vértanú tiszteletére, az új gazdák, a domonkosok.

6. A Szűz Anya sírja.

A Szent Istvántól alig néhány lépést téve, átkelünk a Cedron hídján. Az átlépés után balra térünk le az útról s néhány lépcsőfokon lehaladva, a Szűz Anyánk sírjának előterére érünk.

Ütött-kopottan és nyomottan mutatkozik be a kereszténység e legrégebb bazilikája e legszentebb emlékhelyen. A templom föld alatt terül el. Már az 5. század elején állt, melyet még a perzsa dúlás is megkímélt. A keresztetek restaurálták. Később franciskánusoké lett, akiknek kezéből erőszakkal és bűnös gonoszsággal ütötték ki a görögök 1757-ben. Azóta javításról szó sem esett. Mállik, porlik e szent hely, míg össze nem dül, vagy a Gondviselés jogos birtokosainak, a ferenceseknek vissza nem adja.

Lépünk be e szent helyre. Teljes sötétség. Csak gyertyával a kézben, vigyázva szálljunk le a vagy ötven fokú lépcsőn. A lépcsők közepétajt jobbra-balra a falban fülke áll oltárral a Szűz Anya szent szüleinek: Joachim és Anna és jegyese, Szent József tiszteletére. Ha leértünk és szemünk hozzászokik a sötétséghez, a gyertya lángjánál észre vesszük, hogy itt tulajdonképp egy nagy bazilika van a föld alatt. Leérve a lépcsőkön, jobbra fordulunk s egy a Szentsírhoz hasonló épületecskét találunk. Szűk ajtócskanyílásból lámpák világossága szűrődik át. Ez a Szűz Anya sírja. Fiáéhoz hasonlóan, fehér márvány-

lap földi elül és fölül... s Fiáéhoz hasonlóan *az ő sírja is üres.*
Üres ... mert nincs itt ő ... Feltámadott.

Assumpta est Maria in coelum — Gaudent angeli!
(Felvitetett Mária az égbe — örvendnek az angyalok!)

Eltemetése után három napon át angyali ének hallatszott itt... majd elcsendesedett minden ... Az apostolok, az elkésett társ kedvéért felnyitották a sírt, hogy tisztelhesse a szent maradványokat, de üresen találták azt, telehintve illatos virággal... Megértették az Úr akaratát: felvitte a feltámasztott Anyát az égbe!... És ezt így hiszi az egész kereszténység ...

Olyan csendes, sötét, rideg itt minden!... Pedig a három napig hallatszott angyali éneknek, bár gyenge emberi hangon, de századokon át, vég nélkül kellene itt zsongnia ...

7. Gecsemáné.

A Szűz Anya sírjától kijövet, balra egy rövid sikátorba térünk. Ez bevezet egy barlangba, mely bár oltárokkal van felszerelve, de teljes ősiségében van mégis meghagyva. Ez a barlang volt az a hely, ahova „szokás szerint” tért Jézus tanítványaival — itt étkeztek, itt aludtak. Egyszóval ez volt a hontalan, örökké járó-kelő társaságnak az otthona, ha Jeruzsálemben tartózkodtak. Ide vezette őket Jézus elfogatása estéjén, s itt hagyta őket, míg ő egy kőhajításnyira odább ment imádkozni... „Júdás pedig tudta vala e helyet...”

E barlang kizárólagos tulajdona a ferenceseknek. Közepetájt két biztonsági pillérrel aláépítve. Az egyik pillérre egy érdekes kereszt van erősítve. Egy magyar zarándok hozta e keresztet, gyalog, Bajáról. Súlyos, keményfából való e kereszt. Rossz stilizálással ez van belevésve:

AZ ISTEN DITSŐSÉGIRE
A JÉZUS SZERETETIÉRT HOZTA EZEN KÖRÖSZTÖT

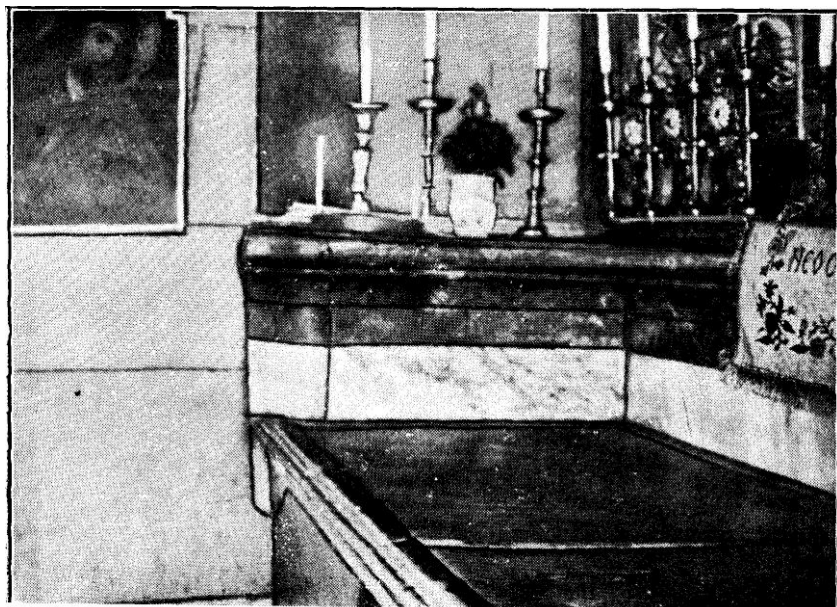
MAGYARORSZÁGBÓL
BAJAI LAKOS MÉRŐ JÓZSEF 60 ÉVES ZARÁNDOK

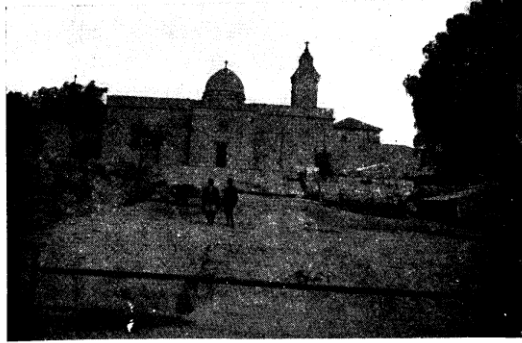
1868.

Csakugyan alig egy kőhajításnyira a barlangtól van a Gecsemáné-kert, s oldalán a szép, új bazilika. Itt történt az Isten-ember szörnyű haláltusája. A gyönyörű, értékes szent kertben még áll nyolc darab nagyon öreg olajfa. Adatok vannak arról, hogy a VII. században már éltek. A legtöbb útleíró azt szokta róluk megjegyezni, hogy ha nem is teljesen Krisztus-korabeliek, de minden bizonnyal ama ősi fáknak törvényes hajtásai. Az olajfa ugyanis, ha elöregszik

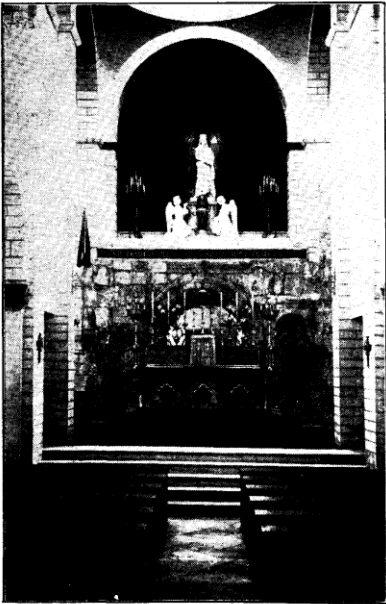

A SZENTSÍR BAZILIKA HOMLOKZATA

MIATYÁNK SZENTÉLYE

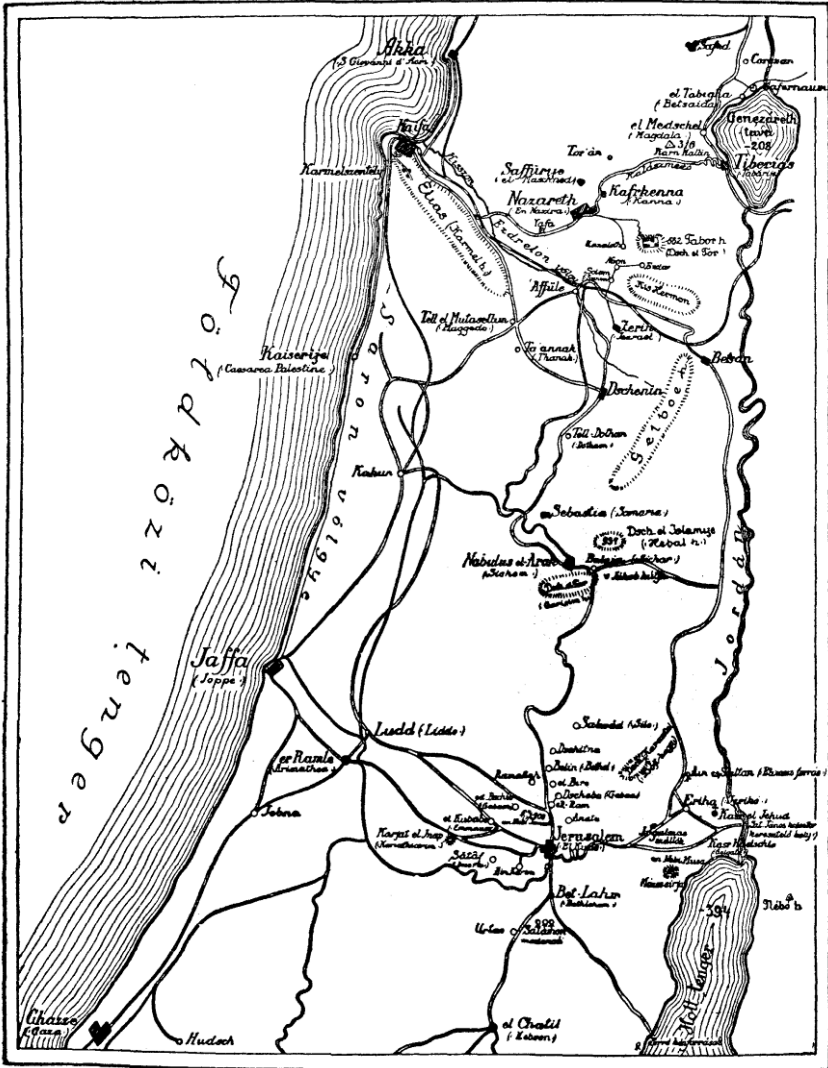

ECCE HOMO ÍV

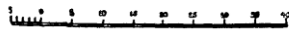

A SZENTSÍR

Szentföldi zarándok térkép.

1.500.000

is, nem pusztul ki, hanem öreg gyökereiből új hajtásokkal megifjítja magát. Ottjártamban egy bizottság jelent meg e fák alatt. Severino Ximenes spanyol fatudós vezette. Sokáig tanakodott a tudós társaság, míg valamennyiünk érthető öröme a tudós professzor Ximenes kijelentette, hogy eme nyolc darab olajfa mind-egyike legkevesebb 2000—2500 éves. Eszerint e fák látták Jézust, ki itt alattuk vívódott a halállal. Érthető az a féltő gond és aggodalom, amellyel a barátok őrzik e fákat, nehogy a durva kegyelet széthordja, széttépje azokat. Minden levélkéjét, bogyóját összeszedik, s drága emlékként adják a zarándokoknak. A szép, új bazilika szentélyében pedig öt méternégyzetben két arasznyi magasságban szikladarab fekszik, melyen térdelt, imádkozott, rimánkodott s vért izzadott a Mester. A bazilika még nem egészen kész. Még a mozaikdíszítés hiányzik belőle. Már a háború után épült, és pedig az ásatások alapján feltalált 5. századbelinek a nyomán, melynek tört mozaikdarabjai látszanak az új padlózatában.

Különben bármily borzadályos emlékek fűződnek is e szentélyhez, mégis érzi valahogy a lélek, hogy ez volt Krisztus otthona ... (János XVIII. 1—11. Márk XIV. 32—52.)

C S Ü T Ö R T Ö K E S T E

*Az égre halvány, hűs csillagok ültek
S imbolygó lépéssel, némán vezette
A tizenegyet Jézus akkor este —
Csütörtök este ...*

*A kertben mindnyájan letelepültek,
A földet ólmos, szürke köd beeste,
S Jézus tovább ment. Fázós volt a teste,
Csütörtök este ...*

*Ment meghajolva, súlyos zord teherrel:
Világnak minden bűne őt követte,
S ő alázatos, szűz vállára vette,
Csütörtök este ...*

*És lerogyott egy éles, bús kövön —
Miként a bárány, vágóhidra vetve ...
És felnyögött, felsírt, kegyelmet esdve,
Csütörtök este.*

Környei Paula.

8. Páter Noster és Credo (Miatyánk és Hiszekegy) szentélye.

Gecsemáné templomból Olajfák hegyének tartva, rövidesen a Miatyánk és Hiszekegy szentélyekhez érünk. Sokat ígérő ásatások folynak e helyen, s már nagy számban láthatók az 5. századbéli bazilikának a maradványai. Oszlopok, mozaikok stb. Mindezekről eltekintve, ez az a hely, ahol Jézus a legmagasztosabb s legemberibb imára tanította apostolait, s bennük az egész emberiséget. (Lukács XI. 1-13.)

Csinos, egyszerű templom áll e helyen. Előtte álló csarnokban köröskörül a faiban szép hatalmas porcellantáblákon a világ minden nyelvén — a Miatyánk. Úgy vettem észre, hogy semmi nemzetiségi vagy bármi más fölény-előny nem vezette a nyelvek elhelyezését, hanem amilyen sorrendben jelentkeztek a jötevők. A templomocska főajtajából kilépve a csarnokba, balra nézünk, s látjuk a magyar nyelvű Miatyánkot. Flamand és breton nyelvek közt áll.

Kifelé indulva, szinte a bejárat balján, áll a Hiszekegy szentélye. Föld alatt húzódik. Lépcsőkön kell lemenni. Hosszú, keskeny, folyosószerű épület ez, különféle oszlopokkal a falban. A hagyomány szerint itt jöttek össze az apostolok, miután felosztották maguk közt a földet, s innen indultak, ki-ki a neki kijelölt országba. És mielőtt elindultak, itt szövegezték meg a hitegység fundamentumát, a Krédót. Minden apostol egy-egy mondatot szerkesztett.

Mondjuk csak el itt, e pincyszerű szentélyben, hangosan és szívből a Hiszekegyet.

9. A Mennybemenetel.

Kevés gyaloglás után Kefr et Tur nevezetű kis falucskába érünk. E kis mocskos hely közepén, mint szemétdombon a drágakő, áll a Mennybemenetel szentélye. Sajnos, ez sem ragyog úgy, mint régen, midőn Heléna felépítette. Török kézen van. A régi nagyság romjai sokatmondóan veszik körül ama kis oszlopos kerek épületet, mely őrizi ama sziklát, amelyen állott az Úr, s amelyről (rajta hagyva lába nyomát) felemelkedett az égbe. E hely minden szépsége lelki szépség, szent emlék. (Apostolok cselekedetei I. 4—12.)

10. Betfagé.

A falucskán keresztülmenve, s a hegyoldalon leereszkedve, elérjük Betfagét. Egy kis franciskánus zárda áll e helyen, templommal, két nagy emléket őrizve. Itt szállt Jézus számarra, s Olajfák

hegyén át bevonult ünnepélyesen Jeruzsálembe és itt találkozott Mártával és Máriával, midőn Lázár feltámasztására indult. Jézus idejében ugyanis a jerichó—betániai út Betfagén vezetett keresztül. A mai jerichói útból Betfagé kiesik.

Mind a két esetben ugyanazon a helyen állt Jézus. Űgy akkor, amidőn számárra szállt, valamint akkor, amidőn Márta és Mária eléje jöttek. A követ, amelyen állott, a betfagéi templomban őrzik nagy kegyelettel. Alig ötven éve találták meg e régi festményekkel ékített szikladarabot. Régente, virágvasárnapján, egész Jeruzsálem kijött ide püspökével együtt, s innen mentek énekszóval Jeruzsálembe. Megtekintve a szent követ, induljunk mi is vissza az úton, amelyen Jézus ment a híres pálmavasárnapon Jeruzsálembe. (Lukács XIX. 29—40.)

A menet áthaladt az olajfák hegyén. Tehát amerre jöttünk, Kefr et Tur helyén át. Onnan Jeruzsálem felé fordult. Jézus igazán használhatta e szavakat: „a kövek fognak kiabálni” — mert az út rém rossz és köves. Jeruzsálem felé menve, megkapóan tárul szemeink elé a város. Akkor még pazarabb lehetett. A falak, az Antónia vártornyával... Dávid tornya és a templom ... a Templom. (Lukács XIX. 41—44.)

És amint közeledett, látván a várost, síra azon, mondván: Vajha megismerted volna te is legalább ezen a te napodon, amik békességedre szolgálnak, most pedig el vannak rejtve a te szemeidtől! Mert rád jönnek a napok, és körülvesznek ellenségeid árokkal, és körülfognak és megszorogatnak téged mindenfelől. És földig lerontanak téged és fiaidat, kik benned vannak, és nem hagynak benned követ kövön, minthogy nem ismerted meg a te látogatásod idejét.

Régen, a jézusi sírás e szörnyű helyén, az út jobboldalán, szép templom állt. Később török mecsetté lett. Ma romhalmaz. Az út baloldalán, majdnem átellenében, a franciskánusok egy kápolnát építettek.

Innen a menet egyenesen haladt és a Porta Speciosán át ment a Templomba.

11. Az Úr Oltára.

Nem mondható keresztény kegyhelynek, — mégis teljes búcsút engedélyez az Egyház annak, ki felkeresi. Az Ó-Szövetség legszen-
tebb helye ez, ahol hajdan a frigy szekrény ben az emberek közt lakott az Úr ... Jézus is igen gyakran tért ide be, a világ nagy csodája templomába ... Itt tartotta megrázó tanításait, vitte végbe csodáit..

Ahogy Jézus megjövendölte, a templom elpusztult, — úgy, hogy kő kövön nem maradt...

A kereszténység egyáltalán nem gondolt arra, hogy e helyen szentélyt emeljen. A Jeruzsálembeliek sok századon keresztül személtérakodóhelynek használták ... Csak a zsidók jártak és járnak mai napig az ősi templom megmaradt kis falához, hogy annak köveire borulva, szivettépően sirassák letűnt nagyságukat...

690 tájt épült e helyre a bizánci építészet remeke, Omár kalifa mecsetje. (Kubbet es Sakhara = sziklatemplom). A mecset kellő közepén, fakorlással védve terül el a *szent szikla*. Ez az egyetlen darab, amely a salamoni templomból megmaradt. Ez természetes élő szikla, nem pedig ide állított kődarab! Tehát eredeti. Ezt szentelte meg az Úr, s avatta oltárául — ezt öntözte az áldozatok vére ... ezt simogatta a tömjén édes füstje ... E sziklához, az Úr eme oltárához zarándokoló nyer teljes búcsút. íme pogány foglalatban, egy különleges kegy hely, — az Úr kegy teljes oltára ...

Omár mecset művészete nagyon megérdemli a figyelmet, bár a hozzáfűzött török mesék mosolyra derítenek.

A mecsetet minden átalakítás nélkül, keresztény templommá avatták a győztes keresztések. A szent szikla lett az oltárkő ... Ma a keresztés művészet építészeti remekei tört hervadtán állják körül az újból győztes mecsetet...

Omár mecset egy nagy téglánytéren áll. Érdemes körüljárni a teret, megtekinteni az El Aksa mecsetet (a régi Nagyboldogasszony templomot); a földalatti, csodálatos salamoni istállókat; a régi falakat; különösen a Szentírásban is szereplő „Porta Speciosa”-t. (Aranykapu, díszkapu.) (Apóst. Csel. III. 1—10.)

Elragadó látványban lesz része annak, ki a falakra is felmegy (könnyű járásúak). *Jozafát völgye* végtelen sírtengere terül el lábai előtt, az izzó nap fényében szikrázó, meszelt sírköveivel...

Sír a sír hátán, beláthatatlan területen. Zsidók sírjai ezek. Az egész világról szállítanak ide holtakat, mert nem egy zsidónak egyetlen, leghőbb vágya, Jozafát völgyében pihenni. Ép ezért, hogy több férő hely legyen, aránylag nagyon kevés van szánva egy-egy halottnak. Ülve, lábait megtörve hantolnak el sokakat. (Máté XXIII. 27—33. Joel próféta III. 2—12.)

A temető végén egynéhány figyelmet érdemlő emlék áll. Zakariás, Jozafát, Absolon és Szent Jakab sírjai, illetőleg emlékhelyei ezek. Absolon sírját a törökök „Tangur Firaun” = Fáraó sipkájának nevezik, bizonyára alakja és stílusa miatt. E sírlemléken egy hatalmas lyuk tátong. Az áthaladó zsidók követ hajítanak bele, az engedetlen rossz fiú megvetésére.

E falakról taszították le a mélységbe Szent Jakab apostolt a zsidók...

II. Betlehem (Beit-Lam).

Jeruzsálemtől másfél órai gyalogút. Van azonban nagyon jó autóközlekedése is a fővárosból.

Jaffai kapun elhagyva a várost, Dávid tornya mellett haladunk Betlehem felé.

Dávid tornya Jézus születése idején királyi palota volt. Itt lakott Heródes, s itt keresték fel tanácskérés végett a messze kelet-ről jött királyok. (Máté II. i—10.)

A betlehemi úton több emlék ragadja meg figyelmünket.

Mágusok kútja. Elhagyva a várost, illetőleg a vasútállomást, rövidesen egy kutat látunk. A szent királyok kútja ez, ahol megpihentek és megitták barmaikat.

Illés kolostora. Balról, jókora magaslatról, egy görög kolostor kér figyelmet. Itt bujkált Jezabel királyné dühe elől a nagy próféta. Még mutogatják a sziklát is, amelyen egy boróka árnyában elfáradva elszunnyadt. (Kir. III. k. XIX. i—8.)

Rachel sírja. Már közel Betlehemhez, az út jobbján. Nagy tiszteletben tartják ezt a helyet a zsidók, keresztények és törökök egyaránt. Igazán nem sokat mutat.

Előreszéiben falmélyedés látszik. Török imairány Mekka felé. Inkább csak a férfi nemes szerelmi fájdalmának és az önfeláldozó anyai szeretetnek örökös poézisa ez a hely ... Csak ily alapon említi Jeremiás (XXXI.) és Máté. Mint zokogó édesanya típusát, ki siratja fiait, a meggyilkolt betlehemi kisdedeket. (Gen. XXXV. 16—20.)

Már el is érkeztünk Bethlenembe!

Betlehem (Kenyérház). Nem oly zord és komor, mint Jeruzsálem, bár a környéke csakúgy sziklás, kopár. De azért mégis több itt a fa. Valahogy sugárzik belőle az élet!... Vagy csak a lelki érzés teszi mindezt ama tudattól vezetve, hogy amott sír, emitt meg bölcső? Ott halál, itt meg élet? ... Lehet. Különben bármi az oka, a valóság az, hogy kedélyesebben, örvendezve, tán mosolyogva lépünk Betlehembe. Uccái csak oly rosszak, mint Jeruzsálemé, de tisztábbak, barátságosabbak. A házak is. A legtöbbször ormán meszelővel rápingált nagy fehér kereszt díszeleg.

És a jövő-menők? Tisztán felöltözött szép szál férfiak. A nők szépen hímzett ruhában, mind-mind, valamennyien egyforma hófehér, hátul majd a földig lógó főkötővel. Ez a leányoknál simán szorul a fejre, az asszonyoknál pedig föl van boglyazva. E boglyában, a fehér kötő alatt, szinte kilószámra hordja a betlehemi asszony az arany- és ezüstpénzt, az ő hozományát, belefoglalva a hajába. A gyerekek is mosottak, tisztábbak... Nagyon meglátszik, hogy

Betlehem keresztény és pedig főleg katolikus város. Így tehát annak is tanúja lehet e város, hogy a vallás nemcsak lelket, de testet is, sőt uccát is tisztít — vagy mocskol... Itt csakugyan — mint régen Rómában — ujjal lehet megmutatni, különösen a nőknél, melyik a keresztény. A falusi mohamedán nő arca tetovált, tekintete aljas és durva, megjelenése piszkos, dacára, hogy csakúgy zörög-csörög rajta a sok ezüst, sőt arany; a keresztény nő tiszta, szeméből és arcáról nemes jóság és nőesség sugárzik ...

Ilyen előnyös benyomások és érzelmek fogadják a zarándokot Betlehemben. Ügy közeledünk a szentély felé, mint a gyermek, karácsony este, a csillogó karácsonyfa alá ... Dávid király szülővárosa ez, de minden bája, nagysága attól van, ki véréből később született itt: Jézus Krisztustól.

Szentélyei:

1. A Bazilika. — Szent Barlang.

Előtere bizony nagyon rossz kövezetű, s a bazilika arculata nagyon szomorú. Az egész bazilika görög kézen van. Régi nagy bejárója befalazva és csak egy lyuk van hagyva, amelyen be kell bújni, hogy bejuthassunk a bazilika előcsarnokába. Az átrium baloldala elfalazva, laktanyául szolgál a templomot, illetőleg a szent barlangot őrző katonáknak. Az átriumból benyíló faajtó régi ugyan, de csak a keresztések korából való. Belépve ez ajtón, végtelenül kellemes érzés fogja el az embert. Hatalmas nagy, világos, oszlopos bazilikában vagyunk. Konstantin építette, s egyike a legjobban fennmaradt ősi bazilikáknak. Méretei szabályosak, márványoszlopai csodálatra ragadnak. Itt-ott a 12. századbéli mozaik maradványai sejtetik velünk, micsoda pazar templom volt ez. El ne mulasszuk megnézni a jobboldali hajóban álló régi keresztelőt. A 6. századból való. Az épület remek, egészen áttekinthető. Hála érte az angol hatáságnak, mely egyszerűen erőszakkal lehordatta a görögök falát, mely a kereszthajó előtt állt, s az áttekintést egészen megakasztotta. Egy kevés, csak korlátnak való maradt meg e bántó falból. E falacsán túl van a görög kórus. Az egész bazilika így mindenestül a görög szakadárok kezén van jelenleg — jogtalanul.

Ugyanis már 1240-ben itt tartózkodtak a ferencesek s Medephar egyiptomi szultán (1309—1310) adományaként birtokba vették a bazilikát. Századokon át körömszakadtáig védték e helyet. Itt, hol „békességet” hirdetett a földnek az ég, a legtöbbet szenvedtek a barátok. Sokan áldoztak közülük e szent helyért ütlegeket, börtönt, vértanúhalált. Hiába! 1690-ben, majd 1758-ban, a töröktől megsegített görögök, szinte utolsó szálig kiirtották a hős barátokat, s

magukhoz ragadták a kegyhelyet. De a vértanúbarátok utódai, csak visszatértek, s a Szent Paula által Szent Jeromosnak épített régi kolostor és barlangok helyén zárdát építve, a nagy bazilika közvetlen szomszédságában megvetették lábukat. Itt laknak ma is. A nagy bazilikához csak annyi joguk van, hogy a karácsonyi nagy felvonulást, a bazilika egy kis részén keresztül tarthatják, továbbá egy részt a szent barlangból is birtokolnak.

A kereszthajó baloldalán van a lejáró a *szent barlangba*. Ez a lejáró a latinoké, vagyis a franciskánusoké. A görögöké e lejáróval szemközt, a kórusukról vezet le. Olajlámpáktól megvilágított hosszúkás, sötét barlangba érünk. A főhely kerek mélyedés, fehér márványlapokkal borítva. A márványlapra egy nagy ezüst csillag van erősítve, e latin nyelvű körírással:

HIC DE VIRGINE MARIA JESUS CHRISTUS NATUS EST. (1717.)

Itt született tehát a Megváltó ... E szent fülkétől egy-két lépéssel lejjebb egy másik fülke. Jobboldali része a jászol helye, ahova a Szűz Anya fektette őt; a baloldali pedig egy szűk oltár, a szent királyok tiszteletére, kik itt borultak arca, s imádták őt. És kinyitván kincseiket, aranyat, tömjént és mirhát ajándékoztak Neki.

(Lukács II. 1—7.)

A HÁROM KIRÁLYOK

*Sas-orrú agg, nagy bíbor tiarával,
Mazsola-szem. Sok citromsárga ékszer.
Fehérkesztyűs kezével ölt elégszer.
Most aranyat nyújt s térdelni nem átáll.*

*A másik barna. Holdszínű köpenyén
Úgy árad szerte szédült ámbra-illat,
Mint mikor szél kapormezőket ingat.
Most is térdel. A kezében tömjén.*

*A harmadik, a fekete király,
Fehér mosollyal néz. Mirhát kínál.
A turbánján retkepiros tollforgó.*

*Az ég káprázatos. Arany és bordó.
De Mária most sem néz semmi mást,
Csak kisedét, az ács szegény fiát.*

Harsányt Lajos.

Sajnos, e legszentebb helynek is, a bazilikáéhoz hasonló története van. Régen teljes egészében a franciskánusoké volt. (A csillag latin szövege is bizonyítja.) 1873 ápr. 25-én több mint háromezáz görög pap, szerzetes és világi megrohanta a szent barlang táját, teljesen kirabolta, értékes felszereléseit megsemmisítette, a franciskánusokat felkoncolta, s az egész barlangot birtokba vette. Sok huza-vona, perpatvarnak az lett a vége, hogy a főhely a görögöké lett, a mellékfülke pedig kizárólag a ferenceseké. És hogy hozzá hasonló eset meg ne ismétlődjék, azóta állandó katonaság tartózkodik a barlangban. Nem a díszőrség benyomását teszi, mert piszkos matracain hever egész nap a görög lépcsőn, mivel az kevésbé használt ... Sajnos! „... Et in terra pax hominibus!”

A barlang hosszú nyúlványa következik e fülkék után. E nyúlvány jobb sarkán egy kutacska áll. Ehhez sok bájos legenda fűződik. Itt mosta pl a Szűz Anya a ruhácskákat stb.

A nyúlvány balsarkán, egy ajtón át, a franciskánusok tulajdonában levő barlangok egész labirintjába érünk. Különféle barlangfülkék vannak itt oltárokkal: *Szent József* tiszteletére; *Aprószentek emlékére*. (Máté II. 12—18.)

Majd *Szent Paula*, *Eustochium* és *Jeromos* sírhelyei (testük Rómába szállított); végre egy nagyobb szerű kápolna: *Szent Jeromos barlangja* néven. Itt élt a szent barlang közelében a Szent Atya; s itt, e barlangban dolgozott a Szentírás fordításán, a „Vulgata”-n. Ez összes helyek a ferencesek kezében vannak. Anélkül, hogy vissza kelljen térni a szent barlangba, e helyről fölérhetünk a ferencesek nagy templomába. E templom szép, nagy, de szentélyi nevezetessége nincs. A nagy bazilika baloldalán fekszik, mellette ferences kolostor, Casa Novával.

2. Crrotta di latte. (Tejbarlang.)

A bazilika jobboldali uccájában van e kedves szentély. Amidőn már módját ejthette a Szent Család, otthagya a szükségbarlangot, s ide jött lakni. Nagyon csinos szentélyt építettek ide a barátok. A barlang fekete a gyertyafüsttől, de ha megkaparjuk, tejfehér. Annak emlékére, hogy a kis Jézus szoptatása közben, a szent tej földre csöppent. Keresztény, török nők vegyest járnak ide könyörögni anyaságuk szükségleteiért. Épezért e hely legelső sorban édesanyák szentélye.

3. Pásztorok mezeje.

Egy félórányira a szent barlangtól. Itt őrizték ama szent éjszakán nyájaikat a boldog pásztorok... Nincs semmi e mezőn ... De érdemes oda sétálni. Részint, hogy a lélek szabad folyást engedjen ama szent feszülésnek, mely Betlehembben úrrá lesz felette és nem enyhül, míg a szabadba nem fut és karácsonyi énekekbe nem tör ... részint azért, hogy a helyszínén élvezze az evangéliumi elbeszélésnek itt különösen édes zamatját. (Lukács II. 8—20.)

III. Ain Earem.

(Keresztelő Szent János szentélyei.)

Jeruzsálemtől délnyugatra fekszik. Autón egy rövid fél órányira.

Városon kívül, a jaffai útról, balra fordulunk és szép, modern, sokatígérő zsidó kolóniák közt elhaladva, gyorsan odaérünk a Sorec-völgy peremén fekvő Ain Karembe. Ez az Úr előhírnökének, Szent Jánosnak a hazája. Ide is énekes, nótás hangulatban jön a zarándok, mert e tájakon termett az örökszép „Benedictus” és a magasztos „Magnificat”.

Három szentély áll itt a völgyben. Az első San Giovanni, ahol Szent János született. A második vele szemben a völgy túlsó peremén a „*Vizitatio*”, ahol Erzsébet és Mária találkoztak. A harmadik e kettőtől egy óra járásnyira, de ugyancsak Sorec völgyében a „*Deserto*”, ahol János fiatal éveit elvonulásban töltötte.

1. San' Giovanni. (Ain Karem.)

Így nevezik olaszosan a szentföldi barátok, e szentély (és a másik kettőnek is) őrei. Nagy kolostor, templommal és Casa Novával áll e helyen. Azonban annyira körül van építve ronda török házakkal, hogy alig lehet ráakadni. A templom főoltárától balra széles lépcsők vezetnek egy barlangba. Ez volt Zakariás házának ama része, amelyben fia, János született. Kápolnává van átalakítva. Oldalait márványlapok borítják, de a teteje meg van hagyva eredeti szikla formájában. Vaspántok szelik át a mennyezetet, amelyekre lámpákat és egyéb díszítményeket akasztanak ünnepek alkalmából. Oltára szép márvány. Oltár alatt félkör fülke, Szent János életéből vett fehér márvány reliefekkel. A fülke talapzatának közepén szentföldi kereszt, e körülírással:

„Hic Praecursor Domini natus est.”

Es ha e félhomályban meditációba merülsz, csakúgy zsong lelkedben a „Benedictus” . . . Majd látod őt Jordán partján szörnyű lángszavakkal ajkán: „Viperák fajzati!” ... És amint közeledett Jézus: „Ecce Agnus Dei” ... Hát a dévaj heródesi multság?! A táncoló leányzó szörnyű kívánsága: „Add nékem a tálban János fejét!” mert volt bátorsága odazúgni a zsarnok kéjencnek: „Nem szabad testvéred feleségét bírnod!” ...

Hát itt született Ő, akiről maga Jézus mondotta: „Az asszonyok szülöttei közt nem támadt nagyobb Jánosnál”. (Lukács evang. I. 5—25. és 57—79.)

A főoltár jobboldali fülkéjében áll egy oltár Szent János édesanyja, Erzsébet tiszteletére. E fülke jobboldali falában, márványrács mögé egy jókora szikladarab van elhelyezve. Ezen állva prédikált Szent János. A templom főajtaja előtt egy érdekes sírbarlangot mutatnak értékes mozaikkal. Nem régen fedezték fel. Az 5. századból való.

2. Vízitatio.

San Giovannitól alig néhány perc. Csak át kell menni a völgyön, s ott fekszik az átelleni magaslat kezdetén. Útban láthatjuk a völgy mélyén fekvő forráskutat, amelynek neve „Mária-forrás”. Török minaret áll mellette. Itt tartózkodva Mária, bizonyára járt e kútra vízért, s vitte fején a korsót épúgy, ahogy ma is viszik az itteni leányok, asszonyok. „Mar Zachariah”-nak nevezik a benszülöttek a Vízitációt, mivel itt állott Zakariásnak valami nyaralóféléje. Ide vonult vissza boldog terhességében Erzsébet. Már hatodik hónapos volt, midőn isteni sugallatból, mint valami énekes madárka, röpiült ide Názáretből meglátogatására rokona, Mária, ki már túlvolt az Angyali üzeneten. (Lukács I. 39—56.)

Énekes és poétikus hely ez. Itt termett a legszebb ének, a „Magnificat”, itt született meg a költői ima „Ave Maria” egy része. Egyszerű templom áll a barlang, illetőleg a zakariási ház fölött, őrizve annak ősi formáját. A barlang nyúlványában, az oltár baloldalán kutacsját találunk, jó iható vízzel. Akkor fakadt, midőn a két asszony összeölelkezett, s felcsengett a Magnificat. A templomocska jobb sziklafalában egy mélyedés áll egy szikladarabbal a szájában. A fölírás megmondja nekünk, hogy a betlehemi és környéki gyermekmészárláskor, Erzsébet ide rejtette Jánoskáját. (Hisz közel voltak Betlehemhez!) És amidőn a zsarnok katonái erre szimatoltak, egy angyal zárta el a lyukat e kővel.

A templom homlokára rá van írva „Magnificat anima mea Dominum!” A torony vékony, és magas. Szokatlanul magas. Talán

hogy jelezze azt, hogy itt az énekes kedv éjig szeretne csapni. A templom környékén romok. A kereszties vagy még ősbib bazilikának érdekes, még meg nem fejtett romjai.

3. Deserto.

A két leírt szentélytől nyugatra, részint a Sorec-völgy oldalán, részint át a hegyeken, rossz hegyi utakon, háromnegyed órai gyaloglással, a Deserto kapujához érünk. A falba illesztett márványtábla megmondja, hogy azért végeztettek e munkálatok, hogy könnyebben meghallja a lélek és megértse itt, a nagy Hírnök figyelmeztetését: „Készítsétek az Úr útját!”

A. MCMXXII. Sacellum hoc super Cryptam,

Hospicium Coenobiticum,

Conclave ad Peregrinorum solatium

E solo excitavit — Terra Sancta,

Quo facilius in solitudinis quiete

Audiretur Praecursoris monitum:

Parate viam Domini.

Néhány szobácskából álló kolostor és vendégfogadó áll itt szép, modern stílusban, fecskéfészekként a hegyoldalon. Mélyen alatta Szent János magánya.

A szent barlang. Egyszerű sziklabarlang, meghagyva teljes eredetiségében. Csak egy oltár áll benne, hogy lehessen e szent helyen misézni. Tíz-tizenöt ember fér el egyszerre a barlangban.

„A gyermek (János) pedig növekedék és erősödék lélekben és a pusztában vala azon napig, midőn megjelenendő vala Izraelnek.” (Lukács I. 80.)

Innen szólította el az Úr lelke Jordánhoz, bűnbánatot hirdetni. (Lukács III. 1—3.)

Földi ember még nem kapott akkora dicséretet, amekkorát János, — magának Jézusnak ajkáról. (Máté XI. 7—11.)

IV. Emmaus (El Kubeibeh).

A zarándokok nem igen szokták felkeresni e kegyhelyet, mert kimondhatatlan rossz utak vezetnek hozzá, amelyeknek legnagyobb részét gyalog vagy számárháton kell megtenni. Pedig megérdemli a látogatást, hisz a Coenaculum szent kenyér-átváltoztatását, itt megható módon megismételte a Mester.

Jeruzsálemből a jaffai úton autón mehetünk egész Abu-Gosch község felett fekvő Kariathiarim magaslatig.

Karjet El Inab (Kariathiarim).

Méltóságosan ül hegye ormán. A régi keresztes templom romjain, egy új szép templomot emelt nemcsak tudásával, de pénzével is, egy buzgó francia mérnök. Azután pedig, midőn már minden készen volt, a nagyszerű templom, a francia Szent Szív apácák zárdája, — megtörtént a legszebb eset: a mérnök édesanyja és két nővére apácáknak vonultak ide, ő meg a jeruzsálemi szemináriumba kispapnak. Évek multán, a Kariathiarim ormán, a saját zsenialitása emelte templomban szentelték pappá a mérnököt, ki jelenleg a templom lelkésze és az apácák spirituálisa.

E hely bibliai nevezetessége az, hogy az Úr frigyszekrénye itt állott jó ideig, miután a szabadjára engedett tehének ide hozták a nliszteusi fogságból. (Királyok I. könyve. VI. i—21.)

Kariathiarimtól gyalog jó másfél órai út északnak. Rossz, nagyon rossz, éleskövű hegyi út. Az út Sorec-völgy peremén vezet, egynéhány dombon-hegyen keresztül. A magasban megnyílik a lát-határ ... látszik balra a Földközi tenger, Joppe ... Cesarea sárga homokja ... Fönt messze, a tengernél Karmel hegye. Majd elhaladunk nem nagy távolban Kefir a mellett s a Gabaoniták, majd a rómaiak váromjai látszanak. Jobbra távol a legmagasabb hegy-csúcs, a Nebi Samuil. Közelebb a Gabaonhegy csúcsai, ahol Józsuá megállította a lehanyatló napot... Amidőn nem is gondolnók, a hegycsúcsról meglátjuk a völgyben fekvő El Kubeibeh kis igénytelen arab falucskát. Ez az Emmaus. Itt volt Kleofás tanítványnak a háza. Ide tartottak a levert tanítványok, midőn a feltámadt Jézus hozzájuk csatlakozott, s gyönyörű beszélgetés folyt le közöttük. (Lukács XXIV. 13-35.)

Nagyszerű templom áll Kleofás birtoka helyén. Kicsi háza a templom balhajójába van beépítve és nagyon díszes oltárral és padlódíszszel ékítve. És mindez a régi keresztes templom feltárt romjain épült. A Kleofás-ház végén, az emmausi szentély legnagyobb jóttevőjének: Pauline de Nicolay francia asszonynak hamvai pihennek. Boldoggá avatása már jól előrehaladt.

Emmausban tartja a szentföldi Custodia a kis szemináriumát. Mindenféle nemzetiségű és benszülött arab fiúk végzik itt a gimnáziumi tanulmányokat.

Van itt Casa Nova is.

Ha azonban Kariathiarimig az autóutat nem vesszük igénybe, s Jézus és apostolok módjára, gyalog óhajtjuk elérni Emmaust,

mely 60 stádiumra fekszik Jeruzsálemtől, akkor ama boldogságban részesülünk, hogy ugyanama régi római úton járunk, amelyen Jézus ment Emmausba tanítványaival. Elhanyagolt, nagyon rossz út ez, mély völgybe ágyazva.

Még több áldozatosággal, felkapaszkodhatunk ez út mentén álló *Nebi Sámuel* hegyre.

E magaslat Júda hegyeinek a legmagasabb pontja (900 m). Mint valami őrtoronyból, majd egész Palesztinát át lehet fogni szemmel. Északra Karmel- és Garizim-hegyig, délre Hebron magaslatáig, keleten Jordán völgyéig, nyugaton a Földközi tengerig látunk. És e nagy területre épített sok-sok helység, város, mind lábaink előtt fekszik. Különben bármerre járunk Júdeában, ez a magaslat elő-elő bukkan.

De e magaslatnak bibliai nevezetessége is van. Sámuel prófétáról van elnevezve, ki sokszor járt itt, sőt talán itt is temették el. Egyébként ez a Gabaonhegy ama magaslata, ahol Salamon áldozott, mielőtt elkészült a Szent Templom, s ahol az Úrtól a bölcsességet kapta. (Királyok III. könyve. III. 4—15.)

E helyen már korai századokban templom épült, amelyet nagy premontrai apátsággá fejlesztették a keresztes királyok. Később a muzulmánok lerombolták, s egyrészt mecsetté alakították. Ez a mai képe is.

V. Jaffai út.

Kariathiarim-(Abu-Gosch)-tól folytatjuk utunkat a jaffai úton. Elsőrendű autót áll rendelkezésünkre. Nicapolis-Amuas és Latrun (a jó lator szülőhelye, hol tiszteletére „Szent Dismas” templom áll) falukon átmenve, Sáron síkságra érünk.

Jaffai úton három szép kegyhelyet találunk:

1. Ramle. (Arimathea.)

Már 1296-ban tartózkodtak itt a ferencesek és szentélyt építettek Arimathei szent József háza helyén. A századok folyamán sokszor üzték ki őket a törökök, de csak visszatértek. A ródusi lovagok és a szultán közt létrejött egyezmény alapján 1403-ban szép új templomot és zarándokházat építettek ugyanazon a helyen. Itt fogadták vendégül 1799-ben a Palesztinába tört Napóleont. De ezért keservesen megfizettek! Napóleon eltávozása után ugyanis a törökök földig lerombolták és fölégették a szent helyet és az összes szerzeteseket meggyilkolták. De a ferencesek újból megvették Szent József házahelyét, s arra a jelenlegi nagy szentélyt építették. (Márk XV. 42—46.)

2. Liddo. (Lidd, Ludd.)

Liddo (Lidd, Ludd). Arimatheától jobbra fekszik, alig egy-két percnyire. Bár kiesik a jaffai autóútról, könnyen megközelíthetjük. Valamikor nagyszerepű város volt s valamikor püspöki székhely, ma nagyon mocskos kis falucska. Bibliai szerepe van. (Apostolok cselekedetei: IX. 32—35.)

Liddóban született Szent György, kinek kultusza még ma is oly elterjedt. Lovagoknak világszerte ő a patrónusa. Tiszteletére hajdan nagyszerű bazilika épült Liddóban, amelynek helyén ma török mecsetjáll.

3. Jaffa. (Joppé.)

Jaffa (Joppé). A Földközi tenger partján fekszik. A szentföldi zarándokok nagyon sok esetben itt érnek partot. Nevéhez hűen (jope = szép) a tenger felől rendkívül szépet mutat, de annál piszkosabbak az uccái. Nagyon sok hányattatáson esett keresztül ez a város, míg a jelen kikötővárosi értékét nyerte. Vidéke nagyon termő gyümölcsben (narancs, citrom).

Az itt partralépő zarándokok nagy lelki meghatottsággal lépnek itt a szárazföldre, hisz Szentföldre értek. Nem egy borul le, s csókjával üdvözli azt.”

Ez az a város, ahol hajóra szállt Jónás próféta, hogy Tarsusba fusson az Úr elől. De nagy szélvész támadt, úgy hogy majd elmerült a hajó. Jónást — miután megtudták a valót — a tengerbe hajították. De Isten egy nagy halat rendelt oda, mely elnyelte, s három nap múltán az Úr parancsára, a szárazföldre dobta.

Új-Szövetségben, Péter fejtett ki itt munkát. Itt támasztotta fel a jámbor Tabithát. (Apostolok cselekedetei IX. 36—43.)

Itt kapott parancsot, pogányok felvételére az Anyaszentegyházba. (Apostolok cselekedetei X. 1—48.)

Jaffában már 1252-ben gyönyörű templomot építtetett a ferencesek számára IX. Szent Lajos francia király. De ezt a törökök már 1267-ben földig lerombolták. Századokon keresztül csak misézgetni jártak ide a ferencesek és a partra szállt zarándokok fogadására és tovább kalauzolására. E századok folyamán sokan szenvedtek vértanúhalált. A jelenlegi szentély 1830-ban épült fel. Tabita háza és Simon varga háza helye ismeretlen. Simonét ott sejtjük, ahol ma Mor Botrus török mecset áll.

Jaffában partralépett zarándokok a legtöbb esetben vonaton mennek Jeruzsálembe. Ez esetben is útba esik Liddó, Ramleh. Innen

a vonat még jó darabig Sáron síkságon megy. Érinti Akir falut, a híres bibliai Akkaront, ahol filiszteusok a zsidóktól elfogott frigy-szekrényt tartogatták. Majd Sorec-völgyébe tér és kezdődnek a hatalmas és változatos, de kopár júdeai hegyek. A magasabb hegyek kezdesénél, mintegy kapujában, baloldalt a magasból, hatalmas barlang ásít le ránk.

Sámson barlangja ez. Itt rejtőzött a nagy hős, innen rohant le filiszteusokra, kik a saroni síkságot lakták. Itt állt őrt hazája fölött! E tájakon még ma is sok sakál tartózkodik. Előszóval bújnak elő ez éjjeli csavargók, megbámulni a vonatot. Vagy talán be akarják magukat mutatni, hogy ők is bibliai lények? Mert róluk mondja az álmodó menyasszony: „capite nobis vulpes parvulas” = Fogjátok meg nekünk a kisedet rókákat, melyek pusztítják a szőlőket, mert a mi szőlőnk már virágozik... (Énekek éneke II. 15.) — És Sámson sokat összefogott belőlük, farkukra csóvát kötött, behajtotta őket a filiszteusok érett vetésébe, — s elpusztította az ellenség kenyerét...

A döcögő vonat végighalad a régi zsidók legszomorúbb helyein, s Bittir állomáson megáll. E tájék volt az ál-Messiás, Bar-Kochba (Kr. u. 2. sz.) alatti nagy lázadás színhelye. E lázadásban fél millió zsidó vérzett el. Itt szűnt meg végleg a zsidó nemzeti uralom.

VI. Jeruzsálemből Jerichóba.

Cedronon át, Gecsemáné mellett és Jozafát sírjai közt elhaladva, autón néhány perc alatt Bethániába érünk.

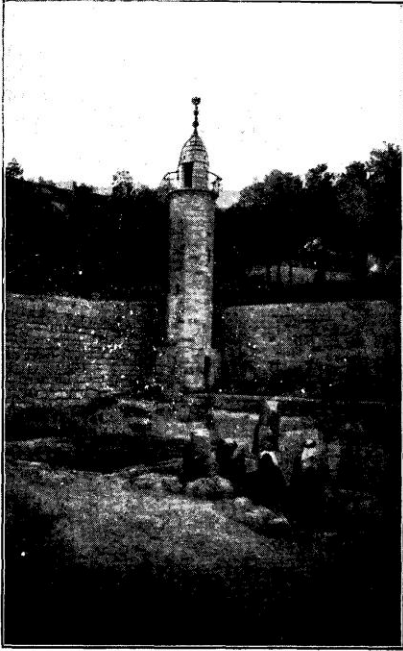
1. Bethánia, (El Azarijeh.)

Híres evangéliumi hely. Jelenleg igénytelen arab község. Előtte mutatják ama helyet, ahol állott a fügefafa, amelyen Jézus hiába keresett gyümölcsöt. (Máté XXI. 17—22.)

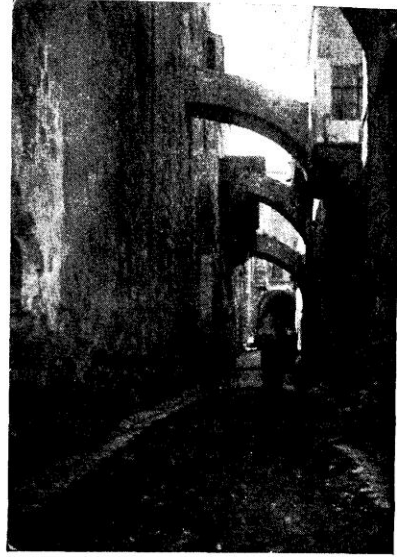
Bethániában lakott a család, melyet Jézus meg-meglátogatással tüntetett ki, sőt a megvendéglést is elfogadta tőle. (Lukács X. 38-42.)

Itt történt Magdolna megható cselekedete. (Ján. XII. 1—1.)

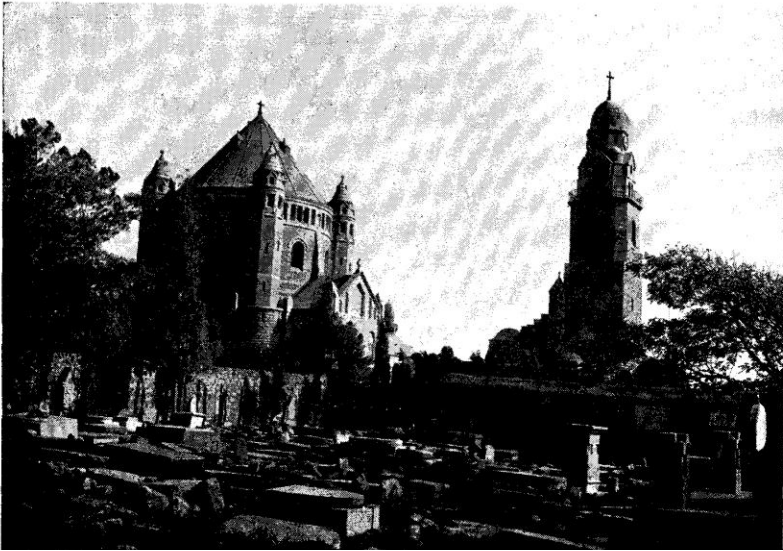
Bethániának nagy érdekessége Lázár sírja, amelyből feltámasztotta Jézus. Szokásos módon készült. Lépcsőlejárón az előcsarnokba, s innen kis nyíláson át a sírkamrába jutunk. Üres, semmi sincs benne, de eredeti. Sajnos, török kézen van. Valamikor nagystíliú bazilika állt itt. Romjai még látszanak. (Ján. XI. 1—46.)

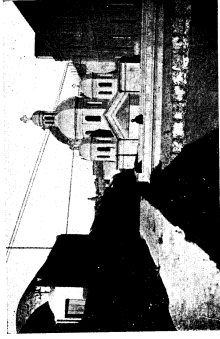
SILÖE TÓ

VIA DOLOROSA

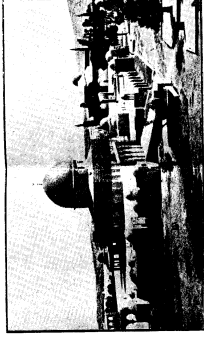
DZURDZDZIO
a szűz Anya elhalálozási helye

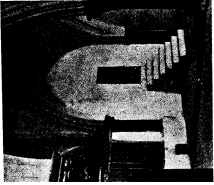
ELAGELLATÓ SZENTÉLY
a ferencesek biblikus főiskolájával

COENACULUM

OMAR MECSET

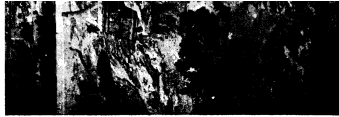
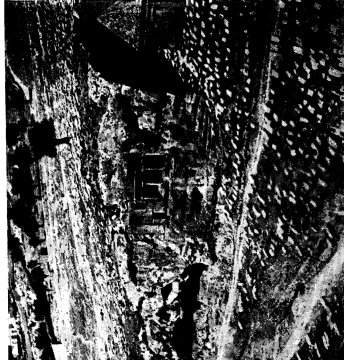
ECCLIA BETHLEEM

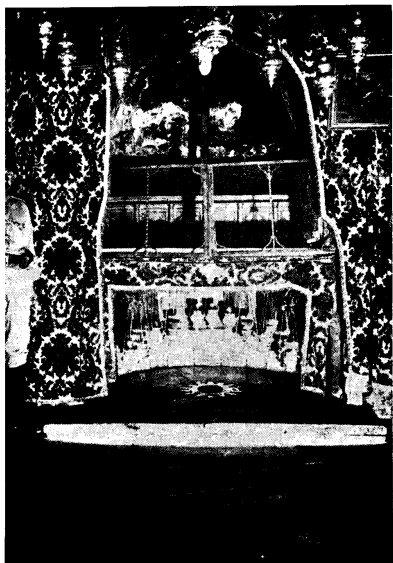

A

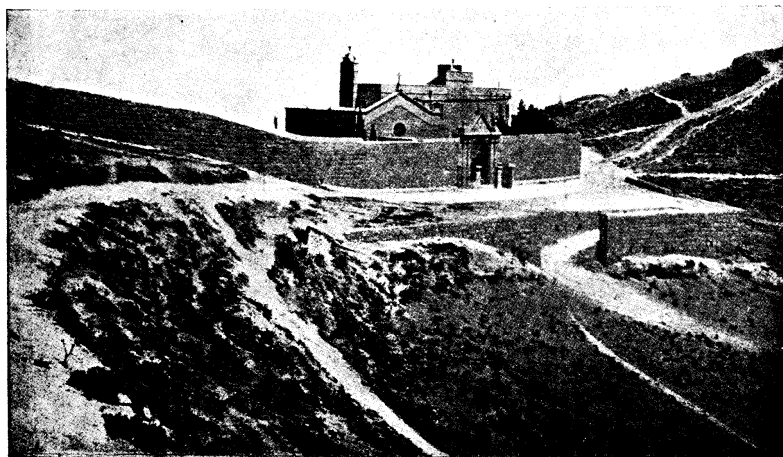

SZÜZ MÁRIA SÍRJA

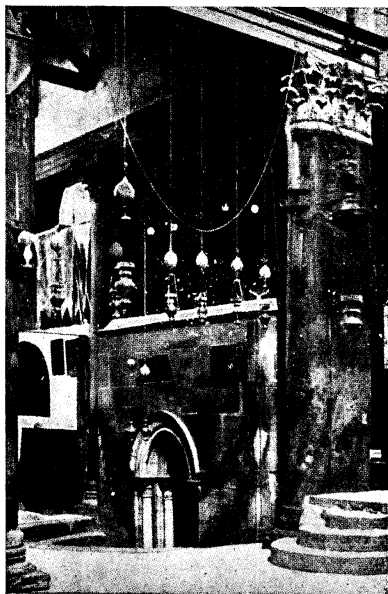

SZÜLETÉSI BARLANG
A Megváltó születéshelye

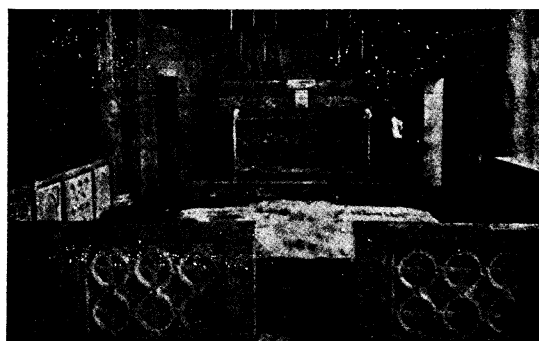
BETEAGÉ

LEJÁRÓ A BETLEHEMI BARLANGBA

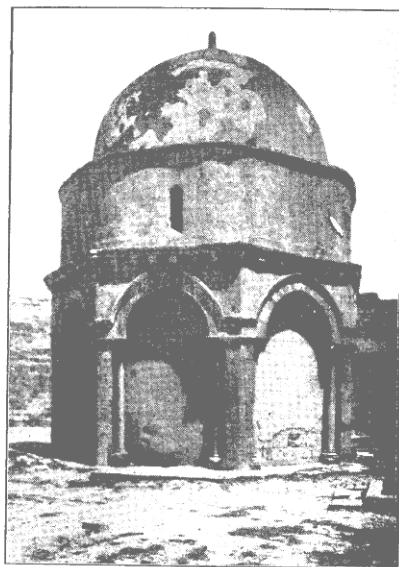

EMMAUSI SZENTÉLY

PROBATICA PISCINA .

MENNYBEMENETEL. SZENTÉLYE

SÍRÁNKOZÁSOK FALA

A NÁRDUSKENET

*Márta dologban töltött éjt, napot,
Varrt, sütött, főzött, kendert szárított.
Rózsás kaláccsal ment az Úr elé
És Jézust azzal megvendégelé.*

*Mária, Márta testvérnénje volt,
Kendert szárítani, sütni nem tanult —
Keskeny kancsóban nárduskenetet
hozott... Letérdelt: nagyon szeretett...*

*S a nemes láb, hű kezében pihent
és ömlött, hullt, csurgott reá a nedv.
Csukott, selyemcsomójú naphaját
megoldozá — és felszáradt a láb ...*

*Az asztal mellől halk, fösvény szavak
sziszegve, súgva felkomorlanak:
pazarlás illatban fűrösztetni —
ez pénzben ezer dénárt tenne ki...*

*Lévi, azonnal be is váltaná
s inkább egy árvának ajánlaná..."
„Csend! — szólt a Kezdet — Júdás ne
feledd,
mindig pazarló — ki nagyon szeret!”*

Környei Paula.

2. Irgalmas szálló. (Khan Hatrur.)

Jókora utat téve, az út baloldalán egy szállót találunk. Jézus legszebb példabeszédeinek egyike, az irgalmas szamaritánus fűződik e helyhez. Vannak, kik e beszédet való történetnek mondják, azok szerint ez történelmi hely. Akik pedig csak példabeszédnek tartják, azok szerint ez emlékhely. Bármint legyen, a zarándokok itt megállnak, sőt a szállóba is betérnek, a gyönyörű példabeszéd hangos elolvasására. (Lukács X. 25—37.)

Tovább haladva a mindig egyformán kopár vidéken, egyszer csak elénk ötlik egy nagy tábla, amelyen angol, arab és zsidó nyelven jelzik, hogy elértük lefelé jövet, a tenger színét. Innen tehát már csak a tenger színe alá szállunk. És ezt érezni is lehet a lépcsőről-lépcsőre fokozódó hőségből, amely nyáron tűrhetetlenségig fokozódik.

Rövidesen, mintegy megszakadnak a hegyek, s előttünk a Jordán völgye. Jobbra távol a Holttenger látszik. Csillog, mint a napsugarat fogott tükör. Balra előttünk Jerichó, nagy oázis közepette.

3. Jerichó. (Eriha.)

Pálmák városa. És valóban pálma-, banánerdők környezik.

Három Jerichó van: ős Jerichó, melynek falai Józsva trombitálására összedültek; Heródes Jerichója, vagyis a Krisztus-korabeli; és a jelenlegi Jerichó.

Útban lévén, legegyszerűbben Heródes Jerichójához érünk. A jelenlegi előtt balra fordulunk. Csak termékeny zöld földek, banán- és pálmárdők vannak a helyén, egy kevés rommal a heródesi kéjpalotából. Itt telelt Heródes gyönyörű palotájában és mesés pálmaligetiben... itt fojtotta vízbe sógorát, Aristobulos főpapot... s itt is halt meg.

Itt járt gyakran Jézus, „perambulabat Jerichó”. Itt szólította le Zacheust egy sikomorfáról, hogy vendégül fogadja. (Lukács XIX. i—10.)

Itt gyógyította meg a vakot. (Lukács XVIII. 35—43.)

E teljesen eltűnt Jerichótól visszatérve, az országúton előre haladva, gyorsan érjük a jelen Jerichót. Itt ugyan nincs mit nézni! Nyomorult vályogviskók, amolyan hazai cigányputrik, a pálmák, banánok, narancsok buja erdejében. A ferenceseknek egy kis házuk és templomuk van itt.

Mesébe illő délszaki fák közt elhagyva e Jerichót, néhány percnyi autóúttal elérjük a régi, cananeusi Jerichót. Csak néhány éve ásták ki a földből. Kicsi területen, kis magaslaton állanak a romok, roppant szorosan egymásmelletti házaikkal. Az épületek szintén vályogból valók, s emiatt, a kiásás óta, nagyon rongálja őket az időjárás. (Józsva VI. 1—27.)

E régi Jerichó előtt bő- és édesvizű forrás van, amely bőven ad vizet a mai Jerichónak. *Eliseus forrásának* (Ain es Sultan) nevezik, mert a nagy próféta hozta rendbe valamikor, s tette ihatóvá a vizét. (Királyok IV. könyve II. 19—22.)

4. A bojt hegye. Quarantana. (Dzsebel Karantal.)

A régi Jerichótól nyugatra egy nagy hegy emelkedik, amelyen Jézus a negyvennapos böjtjét tartotta. A felvezető utat a hegy urai, a görög szerzetesek elég járhatóvá tették, bár a nagy hőség miatt elég áldozatos vállalkozás a megjárása. Csak gyalog lehet felzárán-

dokolni. Jerichó határán túl megint megszűnik minden élet s csak kő, por, szikla minden, amit szem lát, amire láb hág. Meredek, nagy-szerű kőszál hegy, szédítő mélységekkel. A hegy tele van természetes barlangokkal, melyek a távolból fekete foltoknak tűnnek fel. Az Ó-Szövetségben ezek tele voltak prófétafiakkal, az Új-Szövetségben pedig jámbor remetékkel. Volt olyan is, ki esztendőket töltött olyan barlangban, ahova a mélységből kötélén húzta fel a legszüksége-sebbeket ... E tájon tartózkodott Illés is, midőn holló táplálta. (Királyok III. könyve XVII. 2—7.)

A hegy háromnegyede táján, hosszúkás fecskéfészekként, egy nagy kolostor húzódik. Görög szerzetesek lakják. Szeretettel fogadják a zarándokot, sőt frissítővel is szívesen szolgálnak. Templomukban mutatják a krisztusi böjtölés helyét, s a sziklát, amelyen Jézus állott az ördögi kísértés alatt. (Máté IV. 1—11.)

A hegyen, de különösen a mellette fekvő mély szakadékban, *cipó-alakú* kövek teremnek. „Mondd, hogy e kövek kenyerek legye-nek!” — emlékeként...

Még jó negyedórányi gyaloglás a kolostortól a hegy csúcsa. Az oroszok ide hatalmas bazilikát terveztek, mely befejezetlenül áll. Innen megcsodálhatjuk a kilátást a szörnyű kőhegyekre, a jerichói oázisra és völgyre. Majd az egész Holttenger látszik. Szemben Dock-kastély romjai, ahol Ptolemaeus jerichói vezér csalárdul, lakoma ürügye alatt, leölette apósát, Simon főpapot két fiával együtt (Kr. e. 135.) (Machab. I. k. XVI. 11—17.), hogy magához ragad-hassa az országlást.

5. Jordán.

A hegyről lejövet, folytatjuk utunkat a Jordán folyóhoz. Csak száraz időben járható meg ez az agyagos, gipszes, sós terület. Átmegyünk Galgala romjain. Miután átkeltek a honfoglaló zsidó csapatok a Jordánon, itt ütötték fel sátraikat. Itt tanyázott a szent sátor is hat évig. E hely a későbbi zsidó történelemben mindig szent emlékü maradt. (Józsua IV. 19—25.)

Útba ejtjük Szent János kolostorát (Kasr el Jéhud), mely görög tulajdon. Innen már csak néhány száz méter a szent folyó ama helye, ahol János keresztelt. Jerichón túl újból eltűnik az eleven élet, s jelentkezik a tipikus palesztinai halál. A Jordán partjait azon-ban buja növényzet és fák borítják. Jordán. Kicsi, zavaros, sebes folyó. A Genezáreti tótól a Holttengerig 190 méteres lejtőn fut le. A kereszténységnek nagyon szent folyója ez.

Itt kezdte dörgő beszédeit Szent János, s itt volt méltó, Jézus alázatosan meghajtott fejére is, vizet önteni. (Máté III. I—17.)

Sajnos, e helyen csak egy csárda áll. A parthoz több csónak van kötve. Egy kis borraivalóért szívesen oldják meg az arabok. Kedves, kegyeletes szokása a zarándokoknak itt térdreereszkedni és megújítani a keresztségi fogadalmat.

6. Holttenger.

A Jordántól elkanyarodva, autónkon tíz perc alatt a Holttengerhez érünk. Sokan szurkos, fekete, nyúlós tömeget várnak. Úgy élt a képzeletünkben, mint egy nagy aszfaltot forraló katlan. Ehelyett szemre gyönyörű, tiszta, kristály, csillogó víztömeget találnak ... Északi szélességi partján állunk. Hosszában feltűnően mása a mi Balatonunknak. Kedvesen, bár kicsit nehézkesen hullámszik, s édes muzsikaszóval verdesi a partot. Szép kavics és tiszta fövény borítja a partot. Sok kagyló vegyül a fövény és kavics közé. Nem a tengerben élők jele, hanem a magából minden életet kivető halálnak a bizonyítéka. Élő lény e gyönyörű vízben nincs. Amit belesodor a Jordán, az itt felfordul s partra kerül holtan. Környékét sem fű, sem fa nem ékíti. A víz tapintatra síkos, olajos. ízre nagyon keserű, sós.

Szodoma és Gomorrha városok — amelyek szörnyű büntetésével együtt szerepel a bibliában a Holttenger — lent a déü részen feküdtek. (Genesis XVIII. 16—33., XIX. 15—19.)

A tenger erősen körül van véve vulkánikus, kopár hegyekkel.

Baloldalt merészen kiemelkedik a hegyláncból Nebó hegye.

Ez az a hegy, melyről az Úr megmutatta Mózesnek az ígéret földjét, s mely hegyen meghalt a nagy törvényhozó. (Deuteronomium XXXIV. 1—8.)

B) Szamariai kegyhelyek.

Szamaria Palesztina középső részét foglalja el. Nem mondható nagyon gazdagnak, különösen krisztusi emlékekben, illetőleg kegyhelyekben. Legfőbb oka ama lelki eltávolodás, mely szamariabeliek és zsidók közt volt Jézus korában. Szamariabeliek pogányokként szerepeltek a zsidók szemében. Emiatt Jézus sem igen tartózkodott Szamariában. Csak átment rajta, ha Galileából Júdeába, vagy viszont tartott. Ez átalmenetből maradt reánk néhány emlékhely. De annál gazdagabb Szamaria a valláségység idejebeli, azaz ószövetégi emlékekben.

Régezte a zarándok igen terhes utat tett meg Szamarián keresztül, Jeruzsálemből Názáretbe. Csak szamár vagy teveháton tehette útját, amely testi fáradsága mellett telve volt félelemmel és aggodalommal az útonállóskodó, felfegyverzett beduin, török bandák miatt. E döcögős haladás bizony két-három napot is igényelt. Ma, az angol protektorátus szorgosságából, a 140 km hosszúságú útvonal a világ legfinomabb autóútja, amelyen pár óra alatt elszághulhat a modern zarándok.

A kegyhelyi vagy bibliai értékű helyek ez útvonal mentén állanak és a legkényelmesebben megtekinthetők.

Jeruzsálemből kiindulva, a következőket láthatjuk:

1. G-abaoth Saul.

Alig érünk ki Jeruzsálemből, rövidesen egy kúpalakú hegy-orom tűnik fel jobboldalt. Ez Gabaoth Saul. A zsidók első királyának, Saulnak a születéshelye. Saul itt országlott.

2. Maspha.

Nyomorúságos hely és romok az út jobbán. Pedig régen erődítmény volt. Itt bíraskodott a nagy próféta, Sámuel. Ide hívta össze az ország nagyjait, midőn királyt követeltek, s itt mondotta el nagyszerű vádbeszédjét a nép ellen. (Királyok I. könyve. VII. 5—6., XII. 1—5. és 18—25.)

3. El Bireh.

Az itteni templom a Szent Család tiszteletére van szentelve. Ez volt a zarándokok első stációja, ha Jeruzsálemből jöttek. Van nagyszerű forrása, ezáltal még alkalmasabb volt e célra. József és Mária is idáig jöttek Jeruzsálemből, s itt vették észre, hogy nincs velük Jézus. A szentírás „egynapi járás” — ez első pihenő stációt jelzi, nem pedig szószoros értelemben vett egy nap alatt megtehető utat. (Lukács II. 41—52.)

4. Bethel.

A kánaáni Luz vagy Luza = „Mandulafák”. 18 km Jeruzsálemtől, az út jobb oldalán. Nevét Jákob pátriárkától kapta, ki itt tanyázott. Bethel = Isten háza. Itt látta az égbenyúló lajtorját. Itt viaskodott az Úrral is. (Genesis XXVIII. 10—22, XXXII. 23—31.) így tehát, a Szentföld legelső szentélyévé lett e tájék.

5. Siló.

Bethel után az Ó-Szövetség legszentebb helye: Siló = „Béke”, „Nyugalom”. Hosszú időn át itt állt a Szövetség sátra, tehát itt összpontosult a zsidó élet.

Itt imádkozott Anna, hogy fiat kapjon. És anyjává lett Sámuel prófétának. Itt, Silóban szolgált a kis Sámuel az Úrnak, s itt kapta a szörnyű üzenetet Héli főpap számára. (Királyok I. könyve II. 18—20., III. 1—18.)

Siló tipikus tanuja annak, hogy minden nagyság Istentől van. Amint elragadták innen a frigyszekrényt, az Istent, már az Ó-Szövetségben minden jelentőségét elvesztette. Ma meg nyomorult kis arab hely.

6. Jákob kútja.

Siló után rövidesen gyönyörű és termékeny völgybe érünk. Nagyon jogosan pátriárkák völgyének nevezhetnők, mert itt élt, tartózkodott Ábrahám, itt Jákob fiaival. „Sichem-fbldje” a neve e szép síkságnak. Jákob birtoka volt, s örökségképp kedves fiának, Józsefnek hagyta. A síkság végefelé áll a síkság nevét viselő város, Sichem. A város előtt van a híres Jákob kútja. Itt pihent Jézus és beszélgetett a sichemi nővel. (János IV. 5—42.)

Jákob kútja a görögök kezében van. Nagystíliú építkezéseket eszközölnek e helyen, de az orosz pénzforrások szünetelése miatt, ez építkezések abba maradtak. A fundamentumokból egy-két méternyire fölemelt falak sajnálatraméltóan állanak az idők viszontagságaiban. Az egész hely, kúttal együtt eladó ... A kút a templom közepére van tervezve. A görög szerzetesek szívesen adnak magyarázatokat. A kútból kis vödörrel vizet húznak. A vize nagyon jó. Majd egy, három égő gyertyás tartót engednek le egy kötélén. E fénynél láthatjuk a kút építészetét és mélyét. Harminckét méter mélységben kezdődik a víz. Vízömege igen nagy.

E kút mögött, alig száz méternyire látható *József pátriárka sírja*. Nem vágyott fáraók arannyal, drágasággal tömött sírjára, lelke, szíve hazahúzta a földbe, amelyet örökségbe kapott atyjától; a földbe, amelyen kis gyermekkorában báránycákat legeltető testvéreit kereste. Nem jöhetett haza életében, hát meghagyta véreinek, hogy legalább porait hozzák ide, hogy a honi földben pihenhesse örök álmát. (Józsuá XXIV. 32.)

7. Sichem.

Jákob kútjához és József sírjához egész közel feküdt Sichem városa. E régi város eltűnt a föld színéről. Fellázadt ugyanis királya ellen, még Gedeon idejében (kb. 12 századdal Kr. e.). A király lemészároltatta a népet, a várost földig romboltatta, s helyébe sót hintett. Helyette — Salamon király halála után (980 Kr. e.), egy kevésbé nyugatra — az új Sichem, Naboulous (Naplus) épült fel, a Garizimhegy nyugati oldalán. Ez új város pogány gyarmatosai felvették a torzított zsidó vallást, mely szamaritánusi szekta elnevezés alatt még mai napig is fennáll. Egy ősi kódex, a „szamaritánusi kódex” birtokában vannak, mely tartalmazza a Pentatheukust és Józsuá könyvét. Nincsenek már sokan a szamaritánusi zsidók, csak alig százötvenen. Van főpapjuk is, aki azonban maga mondta, hogy rövid időn belül menthetetlen a kipusztulásuk, mert csak maguk közt szabad házasodniok.

Az ó Sichem és Naplus közt egy szűk hegyszoros vezet, jobbról Hebal (938 m), balról Garizim (868 m) hegységgel. Józsuá Hebal hegyén nagy emléket állított fel a tízparancsolat kőtábláival. A szamaritánusok pedig a Garizim hegyén kontra templomot építettek, amellyel protestáltak a jeruzsálembelinek. Ma már nyoma sincs a két hegy e nevezetességének.

E két hegyen zúgott a legnagyobb kórus, mely valaha kiáltott földről az ég felé. Garizim hegyén az áldás, Hebalon az átok. Ahogy azt Mózes megparancsolta. (Deuteronomium XI. 29—32., XXVII. 11—26.)

.... A nagy kórus elnémult örökre. De a két hegy sziklái izzón csókoló napsugár mintha mondaná az áldást, a hasadékai közt süvítő szél pedig mintha ma is zúgná az átkot...

8. Szamaria.

Kevés idő múlva feltűnik Szamaria, a tartomány fővárosa. A régi izraeli királyok székvárosa. Dacára, hogy még Krisztus előtt Sebastenak lett elnevezve, az Evangélium és a köznyelv csak Szamariának nevezi. Fülöp diakónus sokat dolgozott a város megtérítésén. Nagy is volt a siker, dacára hogy itt működött a nagy szemfényvesztő Simon mágus. (Apostolok cselekedetei VIII. 5—25.)

Jelenleg nagyon értékes ásatások folynak Szamariában.

9. Dothain.

Nagy hegyekkel körülvéve, szelid dombon fekszik. Itt találta meg József pástortestvéreit, s itt pecsételtetett meg, szomorúan édes sorsa. (Genesis XXXVII. 12—36.)

10. Ginnea. (Dzsenin.)

Már közel a galileai határhoz, az Esdrelon-völgy torkolatában. Annyit jelent, mint: A kertek forrása. Valóban buja oázis ez a helység. De egészen muzulmán. Itt gyógyította meg Jézus a tíz bélpoklost, akik közül csak egy jött vissza meghálálni a jótéteményt. (Lukács XVII. 11—19.)

C) Galileai kegyhelyek.

Galilea Palesztinának északi nagy része. Nagyon gazdag a kegyhelyekben, hisz a Názáreti Jézusnak, ki Galileainak is neveztetik, a hazája.

Elhagyva Dzsenint, néhány percnyi autótút után, szemünk elé tárul a nagykiterjedésű Esdrelon-síkság.

Régi nevén Jezrael völgye. A nagy síkság igazi szépsége, hogy szinte egészen belátható szemmel. Szegélyei: nyugaton Karmel hegye (552 m); északon Isachár hegyei, amelyeknek közepétájt el nem téveszthető módon feltűnik Názáret, Galilea fővárosa; keleten (hozzánk közelebbi részről) a kopár Gelboe (520 m) nagyszerű változatosságával, majd a Kis Hermon (295 m), végül a Tábor (595 m), a magánosan álló Szenthegy.

Gelboe hegyei közt estek el Saul és fiai a filiszteusok elleni harcokban. Elestük hírére Dávid szivettépően kesergett. (Királyok II. könyve I. 17—27.)

Esdrelon síksága valóban istenáldotta föld. Rendkívül termékeny, mit elősegít egynéhány örökvízű patakocska, mely keresztül-kasul szeli. Cison folyó is innen eredve fut Karmel mellett a Földközi tengerbe. A földek legnagyobb része a cionizmus kezében van. Több népes és virágzó zsidó kolónia épült rajta, Affüle központtal. A hegyek oldalain balra: Thanack és Maggedo; jobbra Jezrael és Sunam városok látszanak. Többször esik róluk szó a bibliában. Sunam város látta Eliseus próféta nagy csodáját, a háziasszonya holt gyermekének a feltámasztását. (Királyok IV. könyve IV. 18—38.)

Dávid öreg napjainak vigasztalója, gondozója, a szép Abizag is Sunam városából való volt.

Esdrelon völgye rengeteg vért nyelt el. Saul király háborúi a filiszteusokkal javarészt erre dúltak, sőt az asszír seregek is itt jártak. Judit, a hős asszony, itt vágta le az istenkáromló, részeg Holofernes fejét.... Magyar vér is öntözte, II. Endre szentföldi hadjáratában ...

Látogassuk sorba, Galilea szépséges kegyhelyeit:

I. Názáret (Nezer = rügy, bimbó, virág).

E város is minden értékét, dicsőségét attól kapta, ki innen való, a Názáreti Jézustól. Régebbi időben egyáltalán nem szerepelt, sőt egészen ismeretlen, lenézett volt. „Kerülhet-e valami jó Názáretből?” (Ján. I. 46.) Jelenleg fővárosa Galileának és uralója a tartománynak. Valóban mint valami fejedelem ül az Isachári heglánc közepén ... Esdrelon szelid síksága után merész kapaszkodással emelkedik hozzá autónk.

Szentélyei:

1. Annunziata (Gyümölcstől Boldogasszony temploma),
a szent barlanggal.

E szentély egyedüli őrei a ferencesek. Mikor vetették itt meg lábukat? Okmányok tanúsága szerint már a 13. század vége felé. De az első három század csupa küszködés volt, sok testvér vértanúhalálával. Sokszor elűzve mindig visszaosontak ide, míg végre Fakher Edin, szíriai emir 1620 dec. 19-én kelt engedelmével, a feldúlt régi bazilikájuk romjain felépíthették szép templomukat, mely nagyobbítását és szépségét I. Ferenc József bőkezűségének köszönheti.

E templom, eltérve a hagyományos szokástól, nem keletnek, hanem nyugatnak épült. Magának a templomnak különös művészi értéke nincs. Annunciáció, Gyümölcstől Boldogasszony tiszteletére van szentelve. A főoltár alatt van a szent barlang, a Szűz Mária szerény házikója helyén. Lemenet először egy széles pihenőre érünk. Jobbra egy fülke Szent Joachim és Anna tiszteletére szentelt oltárral és balra egy fülke Szent Gábor arkangyal tiszteletére. Majd két lépcsőfokkal lejjebb, a félhomályos *szent barlangba* lépünk. S ott, hol az olajméces pislog a barlangoltár alatt, ott, ahol a barlangoltár alatti nagyszerű márványdíszek közepén egy nagy fehér márványszívpaizsba ez van írva:

VERBUM CARO HIC FACTUM EST

borulj le, ne szégyeld ajkaddal illetni a követ, mert itt lett éretted emberré az örök Ige. (Lukács I. 26—38.)

Természetes barlang ez a szentély. Régi zsidóházak típusa, amelyeknek előrésze a hegyből kiállt, de a hátsó része barlangként a hegybe mélyedt. Márvánnyal vannak borítva a barlang oldalai, de a mennyezete érintetlen régi szikla. A barlang különös érdekessége a baloldalt, a mennyezetből lógó vastag gránitoszlop. Szinte fél az ember, hogy a földre zuhan a négy méter hosszú és egy méter átmérőjű kődarab, mely a 4. századbéli templomból maradt itt. Úgy mesélik, hogy afrikai mórok törték el ama hiszemben, hogy kincs van elrejtve benne. Az oltár jobboldala mellett, egy vasrácsos ajtón, be lehet menni több barlangba. Itt vélték sokan (a sarokban látható nyitott kéményforma miatt) feltalálni a Mária-ház konyháját. Bármi volt, de a szent házhoz tartozott. Az üldözések alatt sokszor mentette meg a barátok életét.

Néhány év előtt nagy ásások és kutatások folytak a szentély környékén, amelyeknek lelke R. P. Prospero M. Viand, az akkori házfőnök volt. Minden kétséget kizárva megtalálták a Konstantin-féle, majd a keresztesek bazilikájának nyomait, alapjait. A házi múzeumban csodálattal tekinthetjük meg a gyönyörű oszlopféjeket, amelyeket itt találtak. A ferencesek Custodiájának egyetlen óhaja, a régi bazilikát életre kelteni, s itt Názáretben, a Szűz Anyához méltó szentélyt teremteni.

A MEGGYPIROS MISERUHÁJÚ ANGYAL

*Ezüstfelhők az ifjú tavaszt hozták.
A föld remegett vággal teli hanggal,
Mikor a meggypiros miseruhájú angyal
Belebbent égi hódolattal hozzád.*

*Ibolyaszínű szárnya összehajlott
És szép szemében aranycsillag égett.
És üdvözölt olyan szavakkal téged.
Minőket addig földi fül nem hallott.*

*Te reszkettél, mint szélben ifjú nyírfa.
De meg volt rólad mindöröktől írva,
Hogy anyja lesz az Isten kisededének.*

S mikor az angyal eltűnt, térdre esve

Ujjongtál boldogan és aznap este

A borús mennyben zendült már víg ének.

Harsányi Lajos.

MÁRIA A NÁZÁRETI HÁZ KERTJÉEN

Sűrű arannyal festettek a festők.
Fejedre tűztek aranycsillagot,
Pedig belül a szívedben lakott
A csillagos ég maga, mindenestől.

Tested aranyból vert virágnak mondja
A trubadúr ajkán a lovagének,
Pedig voltál Isten nagy ligetének
Egyetlen élő földi liliomja.

Oszlopsor nem övezte ősi házad.
Kicsiny viskó volt, csupa szent alázat,
Mely falairól a dísz mind lehányja.

Rózsa helyett kertedben édes borsó.
Merengve nézted. Kis kezedben korsó. . .
Istennek voltál egyetlen leánya.

Harsányi Lajos

2. A zsinagóga. (Preeipitium. Mons tremoris.)

Görög katolikus szentély az ős zsinagóga helyén, ahova Jézus szombatoként el-eljárt, ahol imádkozott, s ahol első nagy beszédét mondotta, kijelentvén, hogy ő a Messiás. Emiatt megragadták a földijei és kihurcolták a magas hegyre, hogy letaszítsák a mélységbe. E hegyszakadékat „Precipizio” néven mutogatják. Esdrelon völgye felé mered. Tőle idább egy kisebb domb, ahova kiszaladt a Szűz Anya, midőn a rémhírt meghallotta, hogy hurcolják fiát letaszítani. Bizonyára reszketett minden tagjában. Emiatt „Mons tremoris” e domb neve. Rajta egy kis kápolna áll.

E zsinagóga, a precipizio hegye és a mons tremoris dombja, örök időkre hangosan igazolják Jézus keserű szavait: „... egy próféta sem kedves hazájában.” (Lukács IV. 16—30.)

A zsinagógából ma már semmi sincs. Még csak romok sem.

3. Szent József háza.

A ferencesek területének a szélén, Szent József háza helyén egy nagyszerű és új templom áll. Ide hozta József Máriát és a Gyermecket, ki itt e helyen volt engedelmes nekik. Itt töltött Jézus majd

harminc esztendő. Az alsó templom (József tulajdonképpeni háza helye) alatt csodálatos barlangok vannak. Még nincsenek is egészen felfedve, s a tudományos világ még nem mondotta ki, hogy mik lehetnek. Lehet, hogy börtönök voltak. Talán prehisztorikus időkből valók.

A SZILFAERDŐ ÁCSA

*Szép almapiros arca csupa készség.
Ruhája durva és kopott a válla.
De mindig tiszta szalmaszín szakálla
S öreg szeme, mint júliusi kék ég.*

*Szorgoskodik a szilfaerdő alján.
Fát döntöget, mint régimódi ácsok.
Körötte zöldveres harkály kopácsol
S a táj egy szent titoktól szinte halvány.*

*A munka mellől gyakran néz vigyázva
Az elvarázsolt tömjénszagú házra,
Hol Mária szent ihletben dalolgat.*

*Fohászkodik. A távolba mereng el.
És este vágyó, álmatag szemekkel
Soká nézi az ostyaszínű holdat.*

Harsányi Lajos.

4. Jézus asztala.

A zsinagógától valamivel feljebb egy kupolás kis kápolna áll. A ferenceseké. A kupola alatt egy hatalmas szikla fekszik, azaz mered ki a padlózatból. Nem ide helyezett kő ez, hanem eleven szikla. Asztalalakja van. A vándortársaság, Jézus és apostolai sokszor étkeztek róla. Innen a neve: Jézus asztala.

5. Mária kútja.

Nagyon ősi forrás a város szélén. Minden bizonnyal a Szűz is járt ide vízért, akárcsak ő előtte és ő utána a názáreti leányok, asszonyok — mindig. Emiatt viseli a nevét is.

II. Tábor (Dzsebel et Tur).

E szent hegy a legfáradtságosabb stációja volt régente a szentföldi zarándoklásnak, 4340 fokú lépcsőn kellett felküzdenie magát a zarándoknak — vagy számárháton, nagy kerülővel. . . Ma Názáretből, autón, egy óra alatt kényelmesen elérhető.

Názárettől délkeletnek fekszik. Egész egyedül áll az esdreioni síkság északkeleti sarkában. És ép ez az egyedülállása teszi oly különös széppé és magasztossá. Találónan oltárnak is szokták nevezni, mert valóban úgy hat, mint Istenkéz alkotta hatalmas oltár. Nem túl-magas. 595 m. De ez éppen elég, hogy a vidék felett fenségesen uralkodjék.

Felérkezünk. A szélkapun (Bab el Haua) átmenve, egyenes úton haladunk. Az út oldalain üde zöld fák, ciprusok. — Tábor teteje: 1200 m hosszú és 400 m széles fensík.

Balkéz felől a görögök nagy kertje és táborhegyi temploma áll, melynek különös nevezetessége nincs.

Rövidesen a szentélyhez érünk. Jobbra a Casa Nova és a kolostor. Egyenesen, a szép kert és romok szegélyezte út végében pedig a nagyszerű bazilika.

Egész a háború utánig a Tábor teteje csak romhalmaz volt. Sok-sok kornak és még több világnézetnek a romhalmaza...

Ősi zsidó házak, illetőleg barlangok, Flavius Josephus falai, Szent Iona bazilikája, a bencések és a magyar pálosok kolostora, a keresztetek temploma, a törökök erődítményei mind-mind rendetlenül, egymásra borulva hevert itt, mint a tülekedő világnézetek kifáradt, síri tanúja. — Fakher Eddin fermánja 1631-ben juttatta végleg a ferencesek kezére a szent hegyet.

Es mind e romoktól körülvéve, részben ezek tetején épült a nagy világösszeomlás után, a hatalmas bazilika. Az Újvilág, Amerika építtette. Nem remélt nagystílusú és lehellétszerű finomság fogadja e szentélyben a zarándokot. Az ősi bazilika nyomán épült fel az új. A művész az ősi köveket érintetlenül hagyta, vagy ügyesen felhasználta. A szent, élő szikla, amelyen Jézus átváltozása történt, érintetlen és gondos védelembe lett téve. Széles lépcsőkön kell lemenni e sziklához. Rajta régi, durva kövekből összeállított sziklaoltár áll, ez a Tábor szentélye. Ehhez fűződik a szent esemény: Urunk színeváltozása. (Máté XVII. 1—9.)

Szent Péter önkívületi felkiáltását: „építsünk itt három hajlékot: Neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet...” gyönyörűen megoldotta a ferences Custodia. A nagy templom: Jézus hajléka. A szentélyt köröskörül értékes mozaik díszíti, mely a képletes transz-

figurációkat mutatja (születés, Oltáriszentség, halál és feltámadás). A sziklaoltár mögött, hatalmas művészi ablak, félkörben. A Jordán felől előbukkanó nap első sugarai rajta keresztül a sziklaoltárt érik.

A szentély fölött művészi főoltár épült. Az Absid méltóság-teljes modern mozaik, prof. Rodolfo Villani római művész mester-műve. Jézus átváltozását mutatja. A bazilika ablakai egész sajátos módon készültek. Fehér márványlapok, opállemezekkel elzárt lyukakkal. Valami hasonló lemezek borítják a tetőzetet is. És mindez, sajátos és nagyszerű fényt ad, mely az egész bazilikát amolyan sűrű tejlevegővel tölti meg. Ez összepréselt sajátos fény pedig, bár a felső mozaikot egészen megvilágítja, mégis feltűnő erősen a fel-emelkedett Jézus lábai alá veti a fényt, hogy szinte csillog tőle.

A bazilika főbejáratától jobbra Illés, balra Mózes hajléka áll, egy-egy csinos kápolna alakjában.

Panoráma. A kolostor vagy a Casa Nova lapos tetejéről fősíges a kilátás.

Délfelé fordulva: balról Jordán völgye, Kis Hermon, Gelboe hegyek Bethsam csúcsával, ahol a filiszteusok kitűzték Saul fejét, majd Esdrelon völgye, távol Carmel hegységgel. Egészen szemközt a hegység oldalán két helység látszik: Endor és Naim. Mind a két hely bibliai nevezetességű.

Endorban a szorongatott, szerencsétlen Saul szellemet idézett (Királyok I. könyve XXVIII. 5—25.),

Naimban pedig Jézus lelket adott vissza az özvegyasszony fiába (Lukács VII. 11—17.).

Naimban valamikor templom állt a feltámasztás helyén, mely később sokáig török mecsetül szolgált. Egy-két évtized óta újból a franciskánusoké, kik egyelőre egy kis kápolnával jelölték meg a helyet.

Endor és Naim alatti síkságon és Tábor közt táboroztak 1217. év karácsonya tájt II. Endre magyar király keresztes seregei. Kétszer is támadtak Tábor ellen, de sikertelenül. Mire a király hazament, serege meg szétszóródott.

Észak felé fordulva tán még szebb a panoráma, mint a délfelöli. Jobbra messze a Genezáret tó mögötti hegyek, Basán csúcsai, majd a nagy Hermon havas feje, alattuk a tóból egy kis részecske, Kafarnaum és Bethsaidával; a szemben levő hegylánc a Zabulone; jó szemmel és tiszta időben, e hegylánc fölött, két helyen is látható a Libanon csúcsa. Kelet felé, a Táborhegy lábainál, a kis Sáron síkság terül el. Cion-kolóniák állnak rajta nagy számban.

A Tábor területén, a szentély környékén — ahogy már jeleztem — rendkívül sok az ősi rom. Nagyon is megérdemlik a megtekintést,

különösen a bazilika alatt, a hegy keleti oldalán levő remetebarangok. Az első századok buzgó remetéinek nagyon érdekes helyei ezek. A házfőnöknek erős a törekvése ezeket egy kicsit rendbe hozni, megközelíthetőkké tenni, hogy a késő zarándok épüljön a régi elődök hősiességén.

Meg akarom még említeni azt a kegyeletet és hitet, amellyel maguk a muzulmánok is viseltetnek e szentély iránt. Szemtanúja voltam, hogy a Genezáret tó túlsó partjáról, a Basán hegységekből mezitláb, gyalog zarándokolt ide fel, gyertyával a kezében, egy törökhitű nő. A szentélyben meggyújtotta a gyertyát és megható módon rimáncodott, könyörgött a fiáért, beteg fiáért.

A környék muzulmánjai a legkényesebb ügyes-bajos dolgaikkal idejönnek. A házfőnöknek, P. Antonionak elmondják ügyeiket, s tőle kérnek döntést. És az ő döntése olyan, hogy abba aztán mindenki belenyugszik, még az is, akinek rovására történt.

A hegyről lejövet, autónk újból *Daburijéh* községen halad át. E helynek bibliai nevezetessége van.

Itt hagyta ugyanis Jézus tanítványait, midőn a választottakkal felment a Tábor hegyére. És lejövet a nagy esemény után, itt találta őket egy ördögössel tehetetlenül veszkélődve, kit azután, ő gyógyított meg. (Máté XVII. 14—20.)

III. Kána.

Názáretet a Szűz Mária kútja mellett hagyjuk el. Amint a názáreti hegykatlan peremére érünk, nagyszerű távlátás kapja meg a szemet, amely távol messze egy magas, hóval borított nagy hegynél pihen meg. Ez a nagy Hermon. Balra néhány kilométernyi távolságban Seforis (Sefurijeh) városa, Szent Anna születési helye; majd, szintén balra, de egészen közel az út mentén Geth Hefer, nyomorult arab falucska. Itt született Jónás próféta, s itt is halt meg. Sírja felett török mecset épült.

Alig távolodtunk 7—8 km-t Názárettől, kaktuszok, füge- és egyéb fák üde zöldje közt, ím a galileai Kána, Jézus első csodájának a színhelye.

A város elején forráskút áll, nagy szarkofágszerű vályúval. A zarándokok örömmel állnak meg e kútnál és isznak vizéből, mert ennek a vizét változtatta át borra a Mester. Itt aztán már tíz-húsz mocskos gyerek meg is rohan bennünket, nyújtogatva elénk apró kis amforákat. Ezek hasonmásai ama hat nagy amforának, amelyekben állt a mennyegzői víz.

Kánában két szentély van:

1. A menyegzős ház.

Régeinte nagyszerű bazilika állhatott itt. Bizonyítják a felfedezett régi mozaikok, oszlopfők, oszlopok stb. Később, hosszú századokon keresztül, török mecset foglalta el a helyét. 1641-ben a ferencesek nagy pénzen megvették a romokat. De a görögök sok akadémikuskodásai miatt csak 1862 után építhettek ide templomot, melyet később nagyítani kellett, mert hetven görög család a katolikus hitre tért. Rendes szentföldi építkezési szokás szerint itt is több lépcsőn, a szentély előtt le kell menni a lakodalmas ház ama részébe, ahol a csoda történt.

Roppant fölemelőleg hat a kedélyre, a lejárát homlokára vésett klasszikus liturgikus költemény e strófája:

Nóvum genus potentiae
Aquae rubescunt hydriae
Vinumque jussa fundere
Mutavit unda originem.

(Hatalomnak ím új neme:
Piroslik a korsók vize.
ím bor folydogál ki belőlük,
Mert forrást váltott a vizük.)

A homályos kápolnában oltár áll. Előtte, valamivel jobbra, vasráccsal körülvéve, kövekből rakott, négyszögű emelvény. Tetején egy régi amfora e körírással:

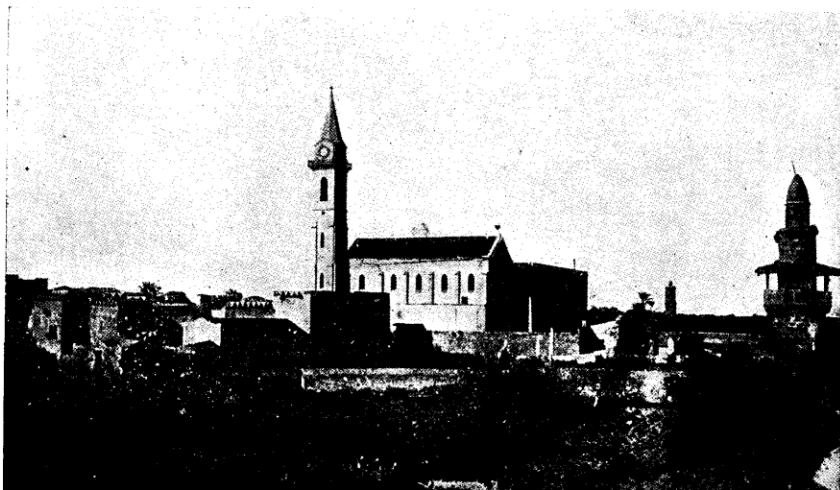
Hic erant sex hydriae positae, juxta
CONSUEUDINEM JUDAEORUM ...

Ez amfora a hat eredetinek egyike, a kőépítmény pedig eredeti zsidó munka a rituális mosdásra...

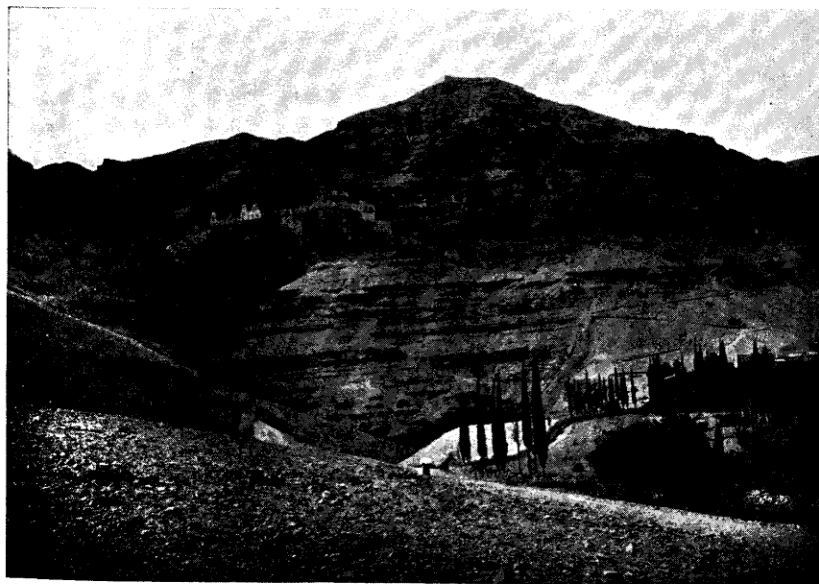
Szűz Mária hathatós közbenjárására tehát itt történt az első jézusi csoda. (János II. 1—11.)

2. Bertalan-szentély.

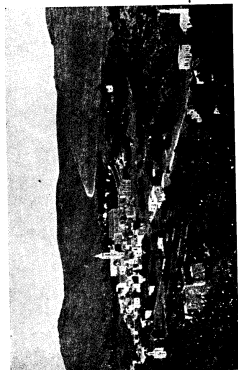
Az első csodaszentélytől nem messze áll a Bertalané. Csak egyszerű kis kápolna, Nathanael vagyis Bertalan háza helyén. Ez az az apostol, kit Jézus e gyönyörű szavakkal üdvözölt: „íme, az igaz izraelita, akiben nincs álnokság!” (János I. 45—51.)

RAMLE

QUARANTANA
(a büjt hegye)

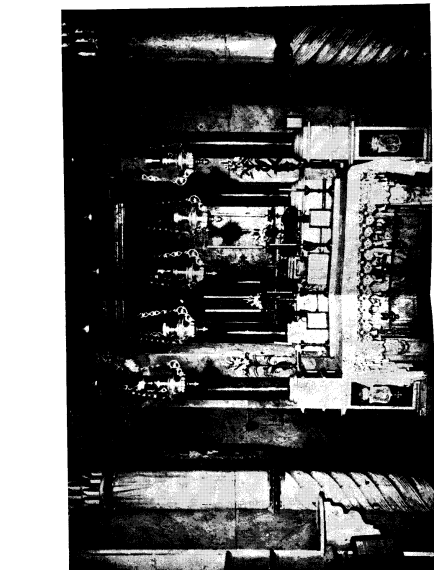
AIN KAREM

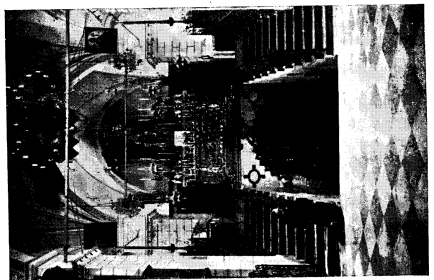
JAFFA

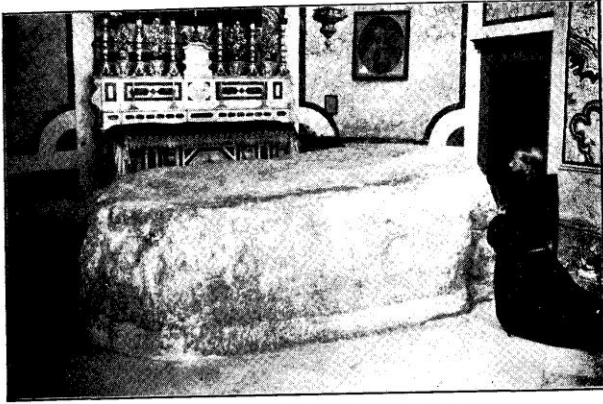
LAZAR SIRJA

SZENT BARLANG NÁZÁRETTEN

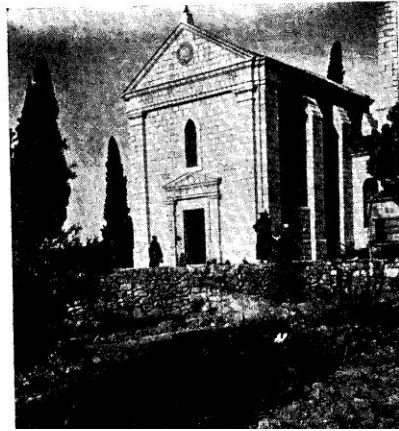
ANNUNCIATIO TEMPLOM NÁZÁRETTEN

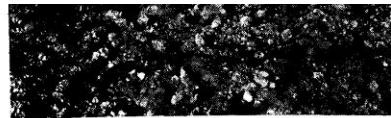
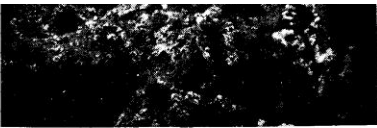
MENSA CHRISTI NÁZÁRETBEN

PRECIPIZIÓ

MONS TREMORIS KÁPOLNA

A KÁNAI MENYEGZŐ

*A vőfélyeknek piros a hajuk.
Vígán isszák a tornácon a bort.
A szolga telt tömlőket hogyha hord.
Úját állják s a tömlő bajba jut.*

*Bent halk beszéd. A násznép meghatott.
Magas vendég van: Jézus s Mária.
Soká kell a násznagynak várnia.
Nincs bor. A gazda szégyentől dadog.*

*De Mária Fiára néz esennen.
Légyszárny se hallik a halotti csendben
S szól Jézus: vízzel teljen hat veder meg!*

*S hoznak belőle. A víz: tiszta bor.
A násznagy ámul. Künn a pítvaron
A vőfélyek komoly kardalba kezdnek.*

Harsányi Lajos.

IV. Tiberias (Taburijeh).

Elhagyva Kánát, útban Tiberias felé, több emlékhellyel találkozunk.

Kalászmező. Kánából jövet, rövidesen, balra egy falut pillantunk meg, *Turan* a neve. Majd egy nagyon szép, termékeny mezőn vezet utunk. Itt ringott a bibliai kalásztenger, amelyről az éhes apostolok szombat dacára, búzafejeket szaggattak, éhségük keleti módi csillapítására. (Máté XII. i—8.)

Korún Hattin. (Hattini szarvak.) Nyerges formája miatt kapta e furcsa nevét e hegy. E hegyen romok látszanak. A kereszténységre szomorú, nagyon szomorú emlékü hely ez. Saladin szultán 1187 július 4-én itt mérte az első hatalmas csapást a kereszties királyságra. A hatalmas kereszties seregből alig maradt hírmondó. Húszezer vitéz fejét vesztette, harmincezer pedig szörnyű rabszolgaságba került. A szomorú hegy tájékán, a földművelési munkálatok közben, még manapság is, nem is nagyon ritkán, elő-előgurul egy koponya ... Tudj' Isten, melyik áldozatos kereszties vitéz földi maradványa ...

Több palesztinológus szerint ez a hegy a nyolc boldogságok hegye.

Kevéssel Korún Hattin után, elérjük a tenger színét. A hegyeknek vége szakad és pazar szépséggel elénk tárul a Genezáreti tó, vagyis a galileai tenger. Balra magasban nagy város: Safed, alatta lent a tó partján Magdala, Betsaida, Kafarnaum. A háttérben a nagy Hermon. A tó túlsó oldala Basán hegység, szép változatosságával. Előttünk, a tó partján, Tiberias városa. A tó ragyog a belesütő napfényben. Nagyon szép látvány.

Merész kanyargókkal és fordulókkal, a városba érünk. A tulajdonképpeni várost zsidó kolónia előzi meg, modern házaival, s pálmaszegélyes szép uccáival.

A várost Heródes építtette 17-ben Kr. u., s Tiberius császárról nevezte el. Nagy súlyra sohasem vergődött. A nagy zsidó katasztrófa, Jeruzsálem pusztulása után, egyidőben zsidó centrummá akarták tenni, de a magasságban fekvő Safeddel nem versenyezhetett.

Tiberiaszi szentély. Egészen a tó partján épült. Már ősi időkben állt itt, Szent Péter apostol tiszteletére épült szép templom. A 16. században a franciskánusok birtokába került. Itt is csak sok küzdelem árán lehetett megtartani a helyet. De itt kettős volt a küzdelem: a zsidók ellen, kik nagyon vágytak ide zsinagógát állítani és törökök ellen, kik el is vették a templomot 1726-ban s moschévá, majd istállóvá tették. A ferencesek újból visszaszerezték és 1847-ben a jelenlegi kicsi, de nagyon csinos templomot építették fel, amelynek szentélye a tenger felé hajóorr formába hegyesedik, Szent Péter hajócskájának emlékére. IX. Pius pápa nagy kegyelettel és bőkezűséggel járult a templom ékesítéséhez. A templom előcsarnokában ép olyan Szent Péter bronzszobor ül, akárcsak Rómában, a Vatikánban. Franciaország ajándéka.

Nagy, nagyon nagy gondolatnak az őrzője ez a kicsi szentély! Amitől ragyog a Vatikán, amitől örök Róma, az született meg e helyen: Szent Péter apostol primátussága... (János XXI. 15—19.)

A zarándokok itt nemcsak eléneklik a pápai himnuszt, hanem innen távirati hódolatot is szoktak küldeni Péter utódjának, a római pápának.

Igen, igen, mert a római katolikus egyháznak, az igazi jézusi anyaszentegyháznak, e kicsi hely itt a tiberiaszi tó partján, mintegy a kiinduló pontja ... És itt a tó partján, e kis szentélyben, minden oly szegény és csendes . . . Csendes! ... Ha valahol, e hely fölött szörnyen lebegnek Jézus megrendítő szavai: „Elvétetik tőletek az Isten országa, s pogányoknak adatik, kik megtermik gyümölcsét!” (Máté 21. 43.)

Tiberiasban, eme igazi kis Vatikán városában, ma 10.000 zsidó, 3000 török, 200 szakadár és 20 fő katolikus él.

A Casa Nova lapos tetejéről nagyszerű kilátás nyílik a tóra. Az egész tó szem előtt fekszik. 20 km hosszú és 10 km széles. Köröskörül vulkanikus képződményű hegyek övezik. A tavon eleven élet folyik. Halászélet. A tó nagyon gazdag halakban. Különlegessége a szélesszájú, ízletes húsú Péter-hal, amilyenek szájában, Jézus utasítására, Péter egy statért talált, hogy kifizesse az adópénzt mindkettőjükért. (Máté XVII.) A tó és környékének a klímája meleg. Hisz 200 m-nél mélyebben fekszik a tenger színe alatt. Meleg klímája miatt nagyon buja a növényzete.

A város déli végén kénes fürdők vannak. Ezek fölött a zsinagóga. Itt tanulta Szent Jeromos, Rabbi Bar Anina vezetése alatt, a héber nyelvet. Itt készült a Mischna és Gemara, azaz a Talmud (3. század Kr. u.).

V. Galileai tenger. Kafarnaum.

Valóban, e tenger egy nagy kegyhely! A galileai tenger és környéke, az evangélium igazi bölcsője. Itt a tenger színe alatt 200 m-nyire fekvő meleg tó partján melengette Jézus az evangéliumi magot; a legszebb tanításait itt mondta; e tájakról vette leggyönyörűbb hasonlatait;... innen választotta apostolait;... s innen indult a 800 m-nyire a tenger színe fölött fekvő rideg Jeruzsálembé tanaiért meghalni...

Nincs jámborabb öröm, mint csónakázni a Genezáreti tavon... Tanácsolom, el ne mulassza e nagy lelki élvezetet a zarándok ...

Hogy e nagy vízszentélyt némileg megismertessem, ideiktatom az én csónakázásomat!

Mindenki ellene volt. Merésznek mondták a vállalkozást, mert felhők borították Hermont. A bárkások is húzódoztak a hosszab csónakázástól, mert decemberben egyáltalán nem megbízható a tenger. Egész szép időben kelünk útra, s ott Magdala tájt elérhet a vihar, s bajba kerülünk!... Ez egyben azonban nem tágítottam. Egy bárkát béreltem hát egész napra. Hamisítatlan nagyobbfajta halászbárka volt, négy evezős arab ifjúval. Tökéletesen Ilyen lehetett Péter bárkája, minden berendezésével.. . Míg kettő evezett, addig másik kettő pihent. És pedig egyszerűen a hajó orrában levő mélyedésbe húzódba. Az evezők egyenletesen csapták a szép vizet... a nap égetően tüzelt,... a pihenő két evezős elaludt,... A tiberiasi ferences házfőnök pedig, fennhangon olvasta az írást: „Jézus lecsitítja a háborgó tengert.” (Máté VIII. 23—27.)

Nagyon nyugodt volt a tenger ... Nem hullámozott... S mégis, ^az írás szavaira, oly sok-sok minden hullám csitult el a szívben . . .

Majd a másik itt történt esetet olvasta: „Péter a tengerbe ugrik, hogy Jézushoz közeledjek ...” (Máté XIV. 23—33.)

P. gvardián jobbra mutat, a túlsó part hegyláncára. „Ott, hol az a törés látszik, éppen a tenger partján, ott volt a *Gerazenusok földje*. Ott történt a következő eset: Két ördögöst gyógyít... majd disznókba engedi az ördögöket.” (Máté VIII. 28—34.)

Balra, ott, hol szélesedik a tenger, a hegység merész, egyenes vágást mutat. Sok-sok lyukféle látszik rajta és a vele szemben levő sziklason is. Régen, az Ó-Szövetségben, ez volt az Úr Templomának a *columbarium*-2i (galambdúca). Itt tenyésztették a szükséges galambokat, s innen vitték őket a jeruzsálemi áldozatokra. Innen vett a Szűz Anya is pár galambocskát, áldozata számára. (Lukács II. 22—24.)

E szent galamboknak késő, elvadult unokái, a mai napiglan, ezerszám tanyáznak e tájon.

Ugyancsak balra, a tenger legszélesebb csücskén túl van a *Magdala*. A nagy bűnbánó, Mária Magdaléna (magdalai Mária) született ott. Jézusnak később hűséges kísérője, egészen a szörnyű kereszt aljáig.

Amott feljebb, a tó északnyugati felső sarkán, az a *Betsaida*. Az apostolok városa. Péter, András, Fülöp idevalósiak voltak. (Márk I. 16—20.)

Gyönyörű napsütésben, nagyon erős melegben, bárkánk jól haladt, s egyenesen *Kafarnaumnak* tartott. Itt kikötöttünk és partra szálltunk. Azt gondoltam, hogy — legalább is a palesztinai fogalmak szerint — elég nagy helységet talállok itt. Pedig nincs egyéb, mint csak a ferenceseknek egy szép, modern háza és az ősi zsinagóga romjai. Ettől keletre, egynéhány nyomorult beduin viskó. Ez Kafarnaum, az Ó városa.

Csodálatra ragadnak az ősi zsinagógának néhány évvel ezelőtt napvilágra hozott romjai. Pazar egy építmény lehetett az! Kiáltják a kövek, az oszlopok, a kapitelek. És nekünk, Krisztushívőknek, ez egyike a legszentebb szentélyeknek! Ezek a kövek látták Jézust... e lépcsőt érintette lábával... e követ súrolta ruhája ... e kőpadon ült... innen beszélt... E helyen Ígérte meg ünnepélyesen az Oltáriszentséget. (János VI. 24—60.)

Itt gyógyította meg a kafaurnaumi százados szolgáját, ki ez örökszépségű alázatos szavakkal térdelt eléje:

„Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, hanem csak egy szóval mondjad és meggyógyul az én szolgám.” (Máté VIII.)

Itt támasztotta fel a zsinagóga fedelmének, Jairusnak a leányát. (Máté VIII.)

Itt, bent a zsinagógában, szombat dacára, meggyógyította az elszáradt kezű embert. (Márk II.)

Egyszóval: „Estve pedig hozzája sok ördögöst hozának és kiüzé a lelkeket igéjével és minden beteget meggyógyítá, hogy beteljesedjék, amit Izaiás próféta szólt, mondván: „ő vette el erőtlenségeinket és hordozta betegségeinket.” (Máté VIII.)

És most? Romok! De romjaikban is fenséges romok! S e kövek, e romok itt, az erősen, szinte kiállhatatlanul tűző napban, a tikkadt meleg csendjében, oly sokat beszélnek... És oly rémes átok tanúi... Szomszédságában Betsaida, fölötte, a dombon túl, Corozain... Megborzad az ember háta, mert szinte érzi a jézusi *3)vae, jaj*”-kiáltást, átokként lebegni e tájak, e romok fölött. (Máté XI. 20—24.)

A zsinagógától lejjebb, a tenger felé, ősi templom mozaikjai látszanak nyolcszögben. E helyen állt Péter napa háza. (Márk I. 29—31)

Csak érdekességnek hozom elő, hogy a *láz* még mai napig is nagyon dühöng e tájon. A kafarnaumi szentély öre, P. Luigi és két cselédje szintén lázban (malária) gyötrődő betegek voltak, amidőn itt jártam. A sokat szenvedő P. Luigi úgy véli megtörni e kafarnaumi betegséget, hogy szinte erdőket teremt eucaliptusfából. Tiberiás már maláriamentes.

Mons beatitudinis (a nyolc boldogság hegye). A nagyszerű kafarnaumi romok megcsodálása után, gyalog északnyugatnak indultunk. Úttalan utakon jártunk. A mező talaja csupa kő, sűrűn telehintve szúrós, száraz, nyakig érő tövisgazzal. Talán ép e tájról vette Jézus a nagyszerű hasonlatot a magvetőről. (Lukács VIII. 4—15.)

És itt hasonlította az Isten országát a „sinapishoz”, a mustármaghoz, melynek száraz kóroi oly nagy számban állnak e mezőkön. (Máté XIII. 31—32.)

Felértünk a domb tetejére. Itt ült valamikor Jézus, körülötte nagyon sokan. És ő kinyitván a száját, ezeket monda: (Máté V. 12.)

E tanítás miatt e dombot „a nyolc boldogság hegyének” nevezik. Franciskánus apácáké e domb. Szép házuk és gazdaságuk van rajta.

Ain Tabigha. (A hét forrás.) A boldogság hegyéről a tó partjára térünk. Nagyon termékeny, üde, zöld rét fogad bennünket, amelyen meleg források hét ere szalad össze-vissza s iparkodik susogva, morogva a tóba. Most, december közepén, vad oleanderok kacagó vörös virágai, s egyéb színpompás virágok százai imbolygatnak fejcskéikkel felénk. Az oleanderok ágain s a virágok szárain soha nem látott, acélkék fényes szárnyú, csillogó, karbunkulus szemecs-

kéjú, verébnagyságú, gyönyörű madárcák ugrándoznak. Igen félnek, eltűnnek, de csak elő-előbújnak és kíváncsian bámulnak reánk. E paradicsomi helyen, régi templom romjai fogadnak. A főoltár helye, szinte a tó partján, egy asztalszerű szikla. Ez *Mensa Domini*, az Úr asztala. E sziklán ment végbe a kenyérszaporítás első csodája. A kenyeret e buja fűben letelepedett nép fogyasztotta el. (Máté XIV. 14—21.)

Itt várt reánk a bárkánk. Beszálltunk.

Nagyon, nagyon értem azon zarándoklatvezető papot, püspököt, ki a ringó haj ócskáról beszél a parton álló zarándok testvéreihez, úgy mint Jézus. (Máté XIII. 1—3,)

Sajkánk elindult és én egy gyönyörű nap főséges emlékeiben ringva, észre sem vettem, hogy a tükörsima tengeren már visszatértünk Tiberiasba.

Este volt már.

A csillagok serege fényesen ragyogott. Itt nagyok, sokkal nagyobbak és elevenebbek a csillagok, mint otthon. Egyenesen észak felől, egy a többinél is nagyobb csillag ragyogott, egy kicsit vöröses fényben. Úgy hatott, mint e nagy vízszentély örökmécsese ... Megcsodáltam! „Nem csillag az — mondotta mosolyogva P. gvardián. — Nem csillag, hanem *Safed fénye*!”

Safed fénye? Igen. Midőn a zsidó katasztrófa után, egymásra találtak a bujdosó zsidók, e hegyek közé menekültek és Safedet tették az új élet fővárosává. Itt álmotak tovább az Eljövendőről, a nagy zsidó királyról, a Messiásról. Idővel meggyőződéses hiedelemmé lett, hogy a Messiás Safedbe jön és innen fog országiam. Galilea felől jön és e tavon közeledik Safedbe. De éjjel, sötét éjjel... És hogy a sötét éjben el ne tévessze az utat, a jámbor hívő zsidók, esténként erős fényt gyűjtanak Safedben — mely csillagként ragyog bele a Genezáreti tengerbe — és hívja, hívja a Messiást...

„... hogy beteljesedjék, ami megmondott Izaiás próféta által: Zabulon földje és Neftalin földje, a tengermelléki út a Jordánon túl, a pogányok Galileája, a nép, mely sötétségben ül vala, nagy világosságot látta és a halálárnyék tartományában ülőknek világosság támadta.” (Máté 4. 14.)

Míg ti, ott fent a hegyen, hittel ápoljátok a Messiást csalogató fényt, addig itt lent, a Galileai tenger édes vize lágy csobogással meséli, hogy a Messiás már átment rajta ... Átment! El is ment, mert akkor sötétség volt a ti szívetekben . . . Űgy elment, hogy soha többé vissza sem tér ... Csak, majd ha ítélni jön eleveneket és holtakat...

VI. Karmel.

Názáretből eljövet, egy nagyon buján befásított és pálmás, mély völgy mellett nyugatra fordulva, jobbkéz felől a domboldalon egy falut látunk.

Yafa (Japhia) község ez. Itt született Zebedeus két fia: Jakab és János apostolok, akiknek érdekében édesanyjuk ama kérelemmel járult Jézus elé, hogy fiainak egyike jobbkéz felől, másik balkéz felől üljön az Ő országában. (Máté XX. 20—28.)

Zebedeus háza helyén a franciskánusoknak egy kis szentélyük van.

Nagy szerepet játszott e hely a zsidó háborúban. Erődítmény volt, s Josephus parancsnokolt benne. Azonban a hős védelem dacára, Titus bevette s lerombolta. Ez alkalommal 15.000 zsidó életét vesztette, közel 3000 pedig rabszolgaságba hurcoltatott.

A názáreti hegyek után, az esdreloni síkságon visz jó darabon utunk. Itt haladva, előttünk fekszik a kb. 24 km hosszúságú Karmel hegylánc. A legmagasabb csúcán, Esdrelon felé nézve, nyugodtan, mint örökös győzelem, ül egy kolostor. Illés próféta áldozati helye az, ahol a pogány Jezabel királynőn és általa terjesztett Baal pogányságon, oly fényes diadalt aratott. (Királyok III. könyve XVIII. 16—40.)

Átszaladunk Cison folyón. Esős időben, záporok alkalmából félelmetesen megdagad. Különbben kicsi és csendes, lágyan csobogó. A vize kristálytisza. Baal papjainak, a négyszázötvennek a hulláját, Sisara hadseregének a vérét, már rég a tengerbe vitte... A borzadályos mészárlásnak semmi nyoma rajta ...

Alig ocsúdunk fel az Igazság szent borzadályosságaiából, im Haifába értünk.

Haifa. (Kaifa, Hefa.) Sok keserves napot és véres történelmet látott hely ez. Ma európai arculatú kikötőváros, a Földközi tenger partján. Semmi bibliai nevezetessége, vagy szentélye nincs.

A szentföldi zarándokok itt szoktak a legtöbb esetben hajóra szállni s búcsút mondani a Szentföldnek. A városban van szállóhely a zarándokok részére, karmelita atyák szeretetteljes gondozása mellett.

Karmel. A várostól délre, hosszú sávban húzódik le Karmel. Nagy bibliai emlékeknek a helye. Sokat tartózkodott rajta Illés próféta. (Ő róla Dzebel Eljas, azaz Illés hegyének nevezik az arabok.)

Utána az ószövetségi próféták egész serege lakott itt, kiket nyomon követett az újszövetségi remeték sok ezeré. E remeték nem voltak egyebek — tanítják a karmeliták — mint a kereszténységre

áttért ószövetségi próféták. Maguk a karmeliták pedig, ez újszövetségi remetéknek, szerzetesi regulába fogott utódai. Ez alapon Illést alapítójaként tiszteli a karmelita rend, noha jogi alapítója 1212-ben Szent Brokád volt.

A karmeliták nagyon sok viszontagságon mentek keresztül e hegyen. Sok ízben vértanúi vérrel hintették meg szikláit. Kolostorukat többször kirabolták, lerombolták. De ők csak vissza-visszatertek e jogos örökükre, s itt tartózkodnak mainapiglan.

A nagyméretű kolostor várszerűen hat a hegyormon. A kolostor arculatának közepe tájába, minden kitűnés nélkül, beépítve áll a templom.

A *szentély*. Alig nagyobb egy jókora kápolnánál. A főoltáron a skapuláris Szűz életnagyságú szobra ül. Rómából hozták, ahol útraindulása előtt X. Pius pápa szentelte meg.

A főoltár alatt — a Szentföldön annyira szokásos lejárattal — egy barlang van oltárral. Sziklabarlang ez ős eredetiségben hagyva. Itt tartózkodott gyakran Illés próféta. A kőszikla, amelyen pihenni szokott, a jelenlegi oltár.

A templom, illetőleg kolostor előtt kert terül el. Ennek közepén emlékoszlop áll, napóleoni katonáknak szentelve, akiket szerzetesekkel együtt 1799-ben mészároltak le itt a törökök.

Jobbra, úgyszólván a hegynek egészen a csücskére épült a Casa Nova. Ennek a tetejéről élvezhetjük csak igazán a karmelusi kilátást. Nyugatra a tenger fenséges végtelensége ...

Délfelé messze-messze lehet ellátni Athlit, Cesarea, Joppe felé, végig a saroni síkságon, a régi filiszteusok hazáján. Északra, közvetlen a hegyoldalon, a próféták iskolája (régii remetebárák, most török kézen); a hegy lábainál a török „Babista” szekta temetője; utána nagy, modern zsidó kolónia fogolybarakkokkal; végén a nagyszerű panorámát adó Haifa. Túl az öblön egy nagy város, 5. *Giovanni d'Acri*. A kereszténység történelmében nagyon szomorú emlékü hely. A Korún Hattinnál megingott kereszties királyságot itt döntötte sírba 1291-ben Melek el Achraf egyiptomi szultán.

Addig egy évszázadon át fővárosa volt a kereszties birodalomnak» Volt püspöke és sok-sok egyházi intézménye. A győző szultán azonban gyökeres munkát végzett! Minden keresztényt leöletett. Nagyon sokat sajátkezűleg. Vagy 30.000 keresztény vérzett el! A klarissza-apácák (75-en) — nehogy háremhölgyekké legyenek — önzűleg vágták le orrukat. Az egyházi intézmények tökéletesen kiirtattak. 40 ferencendi szenvedett vértanúságot... A hely neve Akka lett.

D'Acri, évszázadok múltán sem heverte ki a török vad fanatizmusát. Nagy nehézségek árán, a ferenceseknek sikerült ugyan egy

kis kolostort beleállítani e fanatikus muzulmán tengerbe, azonban képtelenség ott bármiféle keresztény életet megindítani!...

A Karmelhegy hosszúkásán elnyúlik délkeletnek. Több szentély van még rajta, e most megtekintett főszentélyen kívül. Ezeknek azonban, a tájék és az út érdekességén kívül, különösebb szenthelyi nevezetességük nincsen.

Palesztinán kívüli szentélyek.

I. Damaszkusz (Szíria).

Szíriában, mely jelenleg francia protektorátus alatt áll, a katolicizmus sok szép templommal és intézménnyel dolgozik. De a Tirus, Sidon, Beirut, Libanon, Tripolisz stb. stb. helyeken épült templomok, kolostorok nem zarándokhelyek.

Csak egy érdemes zarándokhely áll Szíriában: Damaszkusz.

Már IX. Gergely pápa küldötte ide 1233-ban sz. Ferenc fiait, és nagyon meleg levélben ajánlta őket a szultán kegyeibe. A barátok megszerezték Ananiás tanítvány házát, amelybe hozták a damaszkuszi úton megvakított tarsusi Sault. (Apóst, cselek. IX. 1—22.)

E helyen templomocskát építettek. De talán egy szentély fenntartása sem kért annyi vértanúi vért, mint ezé. Pontosan minden században leölték itt a barátokat, de ők újra felépítették kis szentélyeiket.

Az utolsó nagy mészárlás 1860-ban történt, amidőn P. Emmanuel Ruiz gvardiánnal élén, nyolc testvér szenvedett vértanúi halált. Ugyanakkor porrá égették a kegy helyet is. A kegyhely újra felépült 1866-ban, a vértanú testvéreket pedig XI. Pius pápa 1926 okt. 10-én a boldogok sorába iktatta.

II. Öreg Kairó (Egyiptom).

Itt lakott a szent család, amidőn Isten parancsából elmenekült otthonából. (Máté II. 13—23.)

Amilyen emelkedett iparkodik lenni a világváros, Kairó modern képe, — ép oly rettenetesen mocskos és piszkos az Ős-Kairóé... Földes lyukakban, minden bútor nélkül, ajtó nélkül, állatokkal együtt laknak itt a *keresztény monophysiták*, a koptok. Keletkezésük, azaz a 4. század óta itt semmiben, semmiféle haladás, javítás nem történhetett! — Van itt kopt apácakolostor is. Feketeruhás, mocskos, mezítlás, tehetetlen anyókák piszkos tanyája ez ...

E kopt-negyed (öreg Kairó) temploma a *kegyhely*. Egy időre

ide is befészkeltek magukat a ferencesek. Tanúsítja a „Szentek szentjének” a falában látható szentföldi ötös kereszt. Jelenleg kopt templom. A templom alatt barlang van. Ez volt a szent család egyiptomi lakása.

Zsinagóga. Nem messze e vigasztalan és piszkos helytől, egy zsinagóga áll. Szép márvány bensővel és ősrégi Tórával. A zsidó hagyomány szerint, e helyen tartózkodott Ábrahám.

* * *

Mindezekben szigorúan csak azon szentföldi kegyhelyekre vezettem a zarándokot, amelyeket maga az Egyház is olyanoknak ismer. Nagyon természetes, hogy nem lehettem tekintettel a per alatt álló, vagy sehogysém bebizonyított helyekre.

Szem előtt tartottam és szem előtt kell tartania minden kereszténynek J. Simeoni kardinálisnak, a S. Propaganda Congregatio prefektusának 1891 február 20-án kiadott következő parancsát:

„Mivel pedig szorgosan óvakodnunk kell attól, nehogy a Palesztinában a régi idők óta ismert és bebizonyított szentélyek rovására, az utóbbi időben feltalált vagy feltalálendő helyek hiteleseknek kikiáltassanak, e szent Congregatio a leghatározottabban megtiltja, hogy bárki is az ily keletű helyeket szentélynek hirdesse és azoknak tiszteletét engedélyezze, mielőtt e szent Congregatio vizsgálatot indítana és ítéletével a kérdést el nem döntené.”

A világháború utáni idők nagyon megváltoztatták a Szentföld képét. Az angol uralom elsörendű úthálózattal látta el. A Cion nap-nap után épít, telepít. A kegyelet pedig új templomokat, bazilikákat emel a régiek, vagy a romhalmazok helyén. A Szentföld képe tehát meglepetésszerű és gyors változásoknak van kitéve. Nagyon is lehetséges tehát, hogy a helyi leírások és képek, melyeket művünkben adtuk, — eltűntek, megváltoztak már. *A zarándok, mégis, a krisztusi vérrel felkent és föntebb elsorolt szent kegyhelyeket mindig meg fogja találni, s Krisztust kereső lelkét az Üdvözítő szent nyomdokaiba indítani.*

Casa Nova.

A szentföldi ferencesek — kik boldog őrei a legtöbb kegyhelynek — ottlétük nem legutolsó céljának tudják: megkönnyíteni a zarándokok kegyeleti vándorlását szentélytől szentélyig. Ezt nemcsak úgy teljesítik, hogy a zarándokcsoportokhoz egy-egy barátot osztanak be, ki beszél nyelvüket, s magyarázgatva vezérli őket,

hanem különösen úgy, hogy a zarándokok élelmezéséről, elszállásolásáról is gondoskodnak (amennyiben a zarándok ezt tőlük kéri).

Ez nagyon üdvös dolog, mert ezáltal a zarándok megőrizheti lelki összeszedettségét, s nem lesz kiszolgáltatva a szállodás-üzlet százféle zsarolásainak, mely különösen keleten tobzódik, szinte arcátlanságig.

A szentföldi megélhetési viszonyok bizony jóval drágábbak a miénkénél — noha silányabbak. Ez természetes is. A föld java részben terméketlen és kopár szikla. A megdolgozható részeket nagyon gyatrán műveli, vagy egészen elhanyagolja az arab. Ehhez járni még a nagy szárazság, esőtlenység, mely áprilistól decemberig tart. Fő élelmezési cikkek a húsban a kecske és a juh, a növényzetben pedig gyümölcs és zöldség — főleg olajbogyó. Az arab híres arról, hogy kevés az igénye. Egy darab hamubansült lepénnyel, fűmagvak lisztjéből készített nagyon rossz kinézésű lángos-féle kenyérral és néhány olajbogyóval eléli egész nap.

A szeretetteljes kalauzoláson felül, hogy az elszállásolás és élelmezés nagyon nehéz feladatát teljesíthessék a barátok, nagyszerű, kényelmes és modern *vendégfogadókat* építettek a zarándokok számára. Egyesek és tömegek kaphatnak itt teljes, szeretetteljes, franciskánus szívből jövő ellátást. E franciskánus szállodáknak a neve: *Casa Nova*. (Jeruzsálem, Betlehem, Ain Karem, Emmausz, Jaffa, Názáret, Tábor, Tiberias, Kafarnaum stb. helyeken találunk szebbnél szebb és kényelmes Casa Novákat). Első és második osztályba osztják az ellátást. Ez azonban nem az ellátás osztályozása, hanem a zarándok tehetőségének figyelembe vétele. A Casa Novák nem számláznak. Nagyon sokszor egy piaszter megtérítés nélkül, szeretetből adnak a szegény zarándoknak mindent. De 40—50 piaszter napi megtérítéssel (ami potom összeg a keleti szállodák számláival szemben) köszönettel megelégszenek.

Ha a zarándok postát óhajt hazulról, azt bátran a Casa Novába irányíthatja: N. N. — *Jerusalem*, Casa Nova (Terra Santa). Úgy-szintén, ha akár a Custoshoz, akár titkári hivatalához óhajt írni: Rdmó P. Custode di Terra Santa, *Jerusalem*. (Convento di San. Salvatore). Az otthon feladott levél, másfél hét alatt biztosan befut Jeruzsálemba.

